

ZELVI, versie februari 2025.

Z E L V I

Zoektocht naar een *Eigen Levensoriëntatie* temidden van een *Veelheid* aan *Interpretaties*

Een module bestaande uit zeven lessen, waaronder de spel-les *MirrorMind*, voor leerlingen in het vervolgonderwijs

**Alper Alasag, Master theologie
Dr. Ömer Gürlesin, socioloog-theoloog
Dr. Ibrahim Kurt, theoloog-onderwijskundige
Dr. Ina Ter Avest, psycholoog-pedagoog**

februari 2025

Docentenhandleiding ZELVI

Zoektocht naar een Eigen Levensoriëntatie temidden van een Veelheid aan Interpretaties.

1. Inleiding

De ontwikkeling van een levensoriëntatie van moslim jongeren in de multiculturele en multireligieuze Nederlandse samenleving heeft alle aandacht – niet alleen in de media, ook van de overheid en van formele en informele opvoeders. Het MIRAS project¹ gaat het over levensoriëntatie; de ontwikkeling van een eigen islamitische identiteit staat centraal – een ontwikkeling die gebaseerd is op het ‘religieus archief’ van de Islam en plaatsvindt in de context van de diverse Nederlandse samenleving. In het kader van MIRAS is de module ZELVI² ontwikkeld.

De hoofdtoon van de rationale van de module ZELVI bestaat uit de kernbegrippen ‘principiële pluraliteit’, ‘zelfbewuste religieuze identiteit’, ‘dialoog’ en ‘participatie’ (als moslim in de Nederlandse samenleving).

Onze rationale concretiseren wij in een speelse benadering, gericht op participatief burgerschap, met gebruikmaking van verhalen uit Islamitische tradities en verhalen van de jongeren zelf (zie ook Den Ouden 2020). We noemen dat een islamitisch narratieve burgerschaps-rationale (zie fig. 1). Het theoretisch kader van deze rationale is gebaseerd op de theorie van het dialogisch zelf (dialogical self theory, DST; Hermans&Hermans-Konopka 2010).

domein:

Identiteitsontwikkeling als een communicatief proces (identiteit in dialoog);
Levensbeschouwelijke traditie als bron voor het omgaan met en antwoord zoeken op levensvragen – een proces van betekenisverlening;

missie:

Bijdragen aan de ontwikkeling van zelfinzicht in samenspraak met ‘de ander’;
Interactief en dialogisch (met traditie, met personen, in context) een moreel richtsnoer ontwikkelen om respectvol keuzes te kunnen maken ten aanzien van zich zelf en ‘de ander’, en zich thuis te voelen in de diverse Nederlandse samenleving;

doeloriëntatie:

Kwalificeren: de leraar nodigt leerlingen uit te reflecteren op levensvragen, en daarover te communiceren; de ontdekking dat in koran- en hadith-teksten verschillende betekenissen schuilen, vormt een uitdaging voor leerlingen;
Socialiseren: de leraar toont leerlingen verschillende manieren van omgaan met levensbeschouwelijke diversiteit, en verantwoordelijkheid dragen voor de ander (nabij en veraf) en/in de schepping;
Persoonsvorming: de leraar begeleidt leerlingen in de ontwikkeling van een flexibele balans in hun persoonlijke levensoriëntatie en waardensysteem;

¹ MIRAS: Mitigation of Radicalisation of Muslim Youngsters by Self-Empowerment; onderzoeksproject naar de ontwikkeling van een religieuze identiteit van moslim jongeren. In het kader van MIRAS is de module met het spel ZELVI ontwikkeld. ZELVI is gericht op horizonverbreding van moslim jongeren wat betreft hun relatie tot Islam en tot de Nederlandse samenleving.
De opdrachten bij de lessen zijn een vorm van formatief toetsen; de ‘vragenlijst’ een innovatieve vorm van summatief toetsen.

² ZELVI: Zoektocht naar een Eigen Levensoriëntatie temidden van een Veelheid aan Interpretaties

pedagogisch-didactische principes:

Levensbeschouwelijk onderwijs en leren is een transformatief, interactief, narratief en hermeneutisch proces dat leidt tot levensbeschouwelijk zelfinzicht; leren is ontmoetingsleren – leren in/aan de presentie van ‘de stem’ van de ander; kennis van de traditie is instrumenteel ‘learning about&from’; docent is facilitator en gesprekspartner, participant in het zoekproces van de leerling;

Fig. 1 Narratieve burgerschaps-rationaliteit

De module ZELVI bestaat uit 7 lesbijeenkomsten van elk 45-50 minuten. In die lessen stimuleren wij de levensbeschouwelijke ontwikkeling van moslim jongeren. Informatie over de Islam, over de diverse Nederlandse samenleving en over psychosociale ontwikkeling gaat in deze module gelijk op met opdrachten die toegesneden zijn op de leefwereld van de jongeren.

De vragenlijst ‘&I/You’ (bijlage I) is onderdeel van het onderzoeksproject MIRAS³, en dient om zowel de leerlingen als de docenten een indruk te geven van de affectieve positionering van de leerlingen t.o.v. de Islam en/in de Nederlandse samenleving, en de manier waarop de lesbijeenkomsten deze positionering mogelijk anders hebben veranderd. Scharnierpunt is de vijfde les die in z’n geheel gewijd is aan het spel ‘MirrorMind’.

Zowel de lessen als het spel zijn gebaseerd op het theoretisch kader van het meerstemmig zelf (*Dialogical Self Theory*; DST). De daarbij ontwikkelde (onderzoeks-) methode, de zelf kennis methode (ZKM) komt op twee manieren terug in de module:

- in een ‘vragenlijst’ (voor- en na-‘meting’), aangepast aan de onderwijs-context en de doelstellingen van de module, naar de mogelijke verandering die de module op de affectieve relatie van de leerlingen teweeg brengt wat betreft Islam en/in de Nederlandse samenleving;
- in sterk vereenvoudigde vorm in enkele lessen, als opdracht voor leerlingen als reflectie-instrument voor zelf-analyse.

2. Doelstellingen

2a. *overkoepelend doel*: ontwikkeling van zelfbewustzijn van moslim jongeren met het oog op dialoog en participatie in de Nederlandse diverse samenleving;

2b. *doel van de module*: ontwikkeling van religieuze geletterdheid, en een meerstemmige religieuze identiteit van moslim jongeren, zodat zij – in relatie tot waartoe de context uitnodigt – zelfbewust zich positioneren ten opzichte van ‘de ander’ (van welke culturele/religieuze traditie dan ook) in de Nederlandse diverse samenleving;

³ MIRAS – **M**itigation of **R**adicalisation of Muslim Younsters by Self-Empowerment.

2c. *doel van elke les*: informatie-overdracht, psycho-educatie, toe-eigening van kennis dmv speelse opdrachten.

Met deze doelstellingen draagt de module bij aan leerlingcompetenties zoals genoemd in 'Leerlingcompetenties Godsdienst/Levensbeschouwing' (2011), aan burgerschaps-competenties (Ten Dam et al. 2010; Visser 2018) en aan mensenrechten-competenties (College voor de rechten van de mens, 2018). Impliciet zijn deze competenties ook opgenomen in de 'vragenlijst' (zie bijlage I) die de affectieve relatie tot Islam en tot Islam in de diverse Nederlandse samenleving inzichtelijk maakt – zowel voor de leerling als voor de docent.

3. doelgroepen

We richten ons met deze module op islamitische leerlingen in het formeel onderwijs (groep 8 basisonderwijs, onderbouw voortgezet onderwijs, beroepsonderwijs) en in het informele onderwijs (in/rondom de moskee), tussen 12 – 16 jaar.

In de pilotfase van de implementatie van de module en het spel richten we ons op leerlingen in groep acht van het basisonderwijs, in de onderbouw van het voortgezet onderwijs en op studenten van de lerarenopleiding.

4. opbouw van de module

De module bestaat uit zeven lessen, waarvan één les in het geheel bestaat uit het spel 'MirrorMind'. De lessen voorafgaand aan het spel bereiden voor op het spel; deze lessen hebben elk een eigen lesdoel, waarin 'religieuze geletterdheid' in de brede zin van het woord is opgenomen. De lessen na het spel verdiepen de toe-eigening van kernbegrippen uit de Islamitische traditie(s).

5. opbouw van de lessen

Actieve participatie van de leerlingen wordt gestimuleerd door de interactieve opbouw van de lessen volgens de didactiek van '*conceptual enquiry*' zoals beschreven in het model '*Living Difference*' (Erricker 2010). De ervaringswereld van jongeren staat centraal. Leerlingen krijgen geen kant-en-klare kennis aangereikt, maar leren zelf levensbeschouwing/religie te interpreteren en te relateren aan hun eigen leefwereld. Belangrijk is dat zij hun eigen 'stem' ontdekken door te luisteren naar en in gesprek te gaan met de 'stemmen' van de traditie(s), hun leraar en hun klasgenoten. De fasen van het model '*Living Difference*' zijn: communiceren, toepassen, bevragen, contextualiseren en evalueren (Den Ouden 2020, p. 335). In de lessen komen deze fasen terug.

6. handleiding bij de lessen

6.1 diversiteit

Benodigdheden: video fragment 'the Imam and the Pastor'

Doelstelling:

Aan het eind van deze les over diversiteit

- ◆ heeft de leerling kennis gemaakt met de betekenis van de begrippen diversiteit, multicultureel, multireligieus;
- ◆ heeft de leerling van een hem/haar bekende groep aangeven wat die groep divers maakt;
- ◆ heeft de leerling geoefend met het geven van een respectvolle reactie op een andersdenkende/-gelovige

Rode draad:

Na een inventarisatie van voorkennis van de leerlingen over Islam, gaan leerlingen bij zichzelf na op welke manier zij diversiteit in hun dagelijks leven tegenkomt. Nadat voor de leerlingen deze twee begrippen ('Islam' en 'diversiteit') 'kleur' hebben gekregen in hun dagelijks leven, gaan ze 'luisteren' naar wat de profeet daarover zegt over leven temidden van verschillen.

Daarna bekijken de leerlingen een fragment uit de video 'The Imam and the Pastor'. In contrast met dit voorbeeld van 'in vrede' samenleven met 'de ander', lezen de leerlingen een *ayah* waarin wantrouwen tegenover 'de ander' overheerst. Deze twee teksten zijn de aanleiding om te kijken naar de context waarin deze teksten staan. Deze contexten zijn van doorslaggevend belang voor de 'vertaling' van de betekenis van deze teksten, in deze tijd, in Nederland.

Aan de hand van een stellingen spel onderzoeken de leerlingen 'eenheid in verscheidenheid' tussen moslims en christenen. Genoemd worden verschillende islamitische 'scholen' in Islam – de diversiteit binnen Islam.

Tot slot doen de leerlingen aan zelfonderzoek. Dat doen zij door hun gevoelsmatige betrokkenheid te bepalen bij de uitspraak: 'Ik als moslim in de Nederlandse samenleving', en dat in een interne dialoog te onderzoeken.

Zie bijlage II voor toelichting bij gebruikte teksten uit Koran en Hadith.

6.2 Jihad

Benodigdheden: geen extra benodigdheden

Doelstelling:

Aan het eind van deze les over jihad

- ◆ heeft de leerling kennis gemaakt met verschillende betekenissen van het begrip jihad;
- ◆ heeft de leerling geoefend met het herkennen van verschillende interpretaties van jihad;
- ◆ kan de leerling verwoorden wat jihad in het eigen leven betekent.

Rode draad:

Aan de hand van een eenvoudige afbeelding ervaren leerlingen dat je iets vanuit verschillende perspectieven kunt bekijken, en dat je dan iets anders 'ziet'. Die voor-kennis is van belang voor het vervolg van deze les over jihad. Voor de tekening van de vrouw kan ook een

willekeurige tekening gebruikt worden. De leerlingen wordt dan gevraagd zo objectief mogelijk te beschrijven wat je ziet. Vergelijking van elkaars beschrijving geeft inzicht in de verschillende perspectieven die leerlingen hadden bij het beschrijven van de tekening. Om te beginnen reproduceren de leerlingen de kennis over jihad hebben in een woordweb. Deze bestaande kennis wordt daarna aangescherpt met de begrippen 'grote' en 'kleine' jihad. Bij die twee begrippen geven de leerlingen zelf een eigen voorbeeld. Deze voorbeelden worden tegen het licht gehouden van de beschrijving die de profeet aan de twee vormen van jihad geeft. Die beschrijving houdt verband met de context waarin de profeet de begrippen verwoordt: is het een context van oorlog (*dar-ul harp*) of een context van vrede (*dar-ul Islam*). Met deze twee begrippen kijken leerlingen op een speelse manier naar de Nederlandse samenleving, en geven argumenten op grond waarvan Nederland ofwel een land-in-oorlog, ofwel een land-in-vrede is. Deze opdracht kan ook de vorm krijgen van een stellingenspel. Het belang van 'context' voor de eigen houding en manier van reageren onderzoeken de leerlingen in een zelf-onderzoek hoe zij in een bepaalde context (een casus) zouden reageren. Hun eigen zelf-onderzoek leggen ze naast die van een klasgenoot – zij houden elkaar een spiegel voor. Tot slot verbinden zij begrippen (een bepaalde context) met gedrag. Deze laatste opdracht kan ook als huiswerk meegegeven worden. De afronding kan ook door een leerling gegeven worden.

Opdracht 4 vraagt van de leerlingen om argumenten te vinden bij twee posities: *dar-ul harp* en *dar-ul Islam* en daarover met elkaar in gesprek te gaan. Daarvoor krijgen de leerlingen kennis aangereikt over 'dialogo'.

Zie **bijlage III** voor toelichting bij dialoog.

6.3 Islamofobie

Benodigdheden: twee video's

<https://www.youtube.com/watch?v=vkfukItffLE>

en

<https://www.facebook.com/Nieuwsuur/videos/moskee-roosendaal-verontwaardigd-over-brief-commandos/1239709776073890/>

Doelstelling:

Aan het eind van deze les over islamofobie

- ◆ heeft de leerling kennis genomen van de betekenis van de begrippen discriminatie, vooroordeel, respect en tolerantie;
- ◆ herkent de leerling uitingen van islamofobie;
- ◆ heeft de leerling verschillende manieren geoefend om te reageren op islamofobie, gerelateerd aan Koran en Hadith.

Rode draad:

Deze les draait om de begrippen 'discriminatie', 'vooordeel' en 'angst voor het vreemde'. We beginnen deze les niet met een inventarisatie van wat leerlingen al weten, maar met het lezen van teksten uit koran en hadith hierover. Daarop volgt een korte toelichting over de context waarin die teksten staan. Het begrip waarmee de leerlingen wellicht in hun dagelijks leven mee te maken krijgen, is discriminatie. Zij worden uitgenodigd daarover te vertellen;

niet alleen over wanneer zij gediscrimineerd worden, maar ook over wanneer zij zelf discrimineren. Deze opdracht kan ook gegeven worden als een interview opdracht: elke leerling (A) interviewt een andere leerling (B) over gediscrimineerd worden, waarna leerling (B) leerling (A) interviews over wanneer h/zij zelf discrimineert. In het eerste video-filmpje wordt zo'n moment van discriminatie getoond. Vragen bij dat filmpje nodigen uit tot zelfreflectie, met name op 'angst voor het vreemde'.

'Angst voor het vreemde' in het algemeen, wordt tot 'islamofobie' als het gaat om angst voor moslims, angst voor de Islam in het bijzonder. Een vraag als "Waar ben je bang voor?" kan hier ingevoegd worden, om het begrip 'angst' te preciseren (existentiële angst, zoals bang zijn voor de dood) en 'vrees' (bang zijn voor concrete zaken). In het filmpje krijgt 'islamofobie' een verrassende wending door steun uit onverwachte hoek – een vooroordeel wijkt voor respect. Voor de leerlingen vormt dat een uitdaging om na te gaan denken over verschillende manieren van omgaan met islamofobie. In een speelse werkvorm kunnen leerlingen reageren op een aantal vragen. Deze vragen kunnen ook als huiswerk meegegeven worden. Tot slot verbinden leerlingen een aantal begrippen die in deze les een rol gespeeld hebben, met wat het gevolg kan zijn voor de samenleving van zo'n begrip.

Zie **bijlage IV**: Definitie van islamofobie en mogelijke reacties daarop, gebaseerd op koran en hadith

6.4 Identiteit – een gegeven

Benodigdheden:

een video filmpje

<https://www.khteravest.nl/af-en-toe-stemmen/>

Doelstelling:

Aan het eind van deze les over identiteit

*heeft de leerling kennisgemaakt met de begrippen 'identiteit', 'rol' en 'conformisme';

*heeft de leerling ervaren dat identiteit anders kan zijn in verschillende situaties;

*kan de leerling benoemen welke 'stem' van anderen de eigen identiteit mee-vormt.

Rode draad:

Identiteit is het antwoord op de vraag: "Wie ben je?" Deze les, in de vorm van psycho-educatie, begint daarom met deze vraag: de leerlingen schrijven het antwoord op deze vraag op (opdracht 1 en 2). Deze twee opdrachten kunnen ook in de vorm van een woordweb gemaakt worden. Daarna bekijken ze het filmpje, waarin ze zien, wat ze zelf waarschijnlijk inmiddels ervaren hebben, dat het antwoord op de vraag "Wie ben je?" nog niet zo eenvoudig is. Dit filmpje is de aanleiding voor de volgende vraag aan de leerlingen naar de verschillende rollen die ze 'spelen' en hoe 'groot' die 'rol' is in hun hele 'ik' (opdracht 3). Nadat ze die met een medeleerling vergeleken hebben (de medeleerling als spiegel) volgt een toelichting bij het begrip 'rol'. Het 'spiegel'-effect wordt versterkt in de opdracht die daarop volgt (taak 4). Opdracht 4 kan aanleiding zijn om expliciet een relatie te leggen met de les over islamofobie en opdracht 5 van die les in herinnering te roepen. De verschillende gevoelens die gepaard gaan met verschillende 'stemmen' in het 'ik', geven een verdere nuancering bij de complexiteit van het 'ik' (taak 5). De toelichting bij een 'stem' in jezelf, kan aanleiding zijn om de stem van de toegewezen (negatieve) rol van 'geradicaliseerde moslim' extra aandacht te besteden. Bijvoorbeeld door leerlingen een gevoelslijstje te laten invullen en daarover met elkaar (vergelijkenderwijs) van gedachten te laten wisselen.

Met de laatste taak (taak 6) geven we een voorproefje van het spel 'MirrorMind' dat in de volgende les gespeeld wordt. De afronding is een kernachtige samenvatting van de les. Deze afronding kan door een leerling gelezen worden. Ook kan een leerling gevraagd worden een samenvatting van de les te geven, of aan te geven wat h/zij het belangrijkste vond om te onthouden.

Bij de praktijkopdracht worden de ouders van de leerlingen ingeschakeld. De praktijkopdracht kan ook als huiswerkopdracht gegeven worden.

Onderstaande hadith is geschikt om in deze les bij de werkvormen over identiteit te gebruiken:

"A believer is the mirror of his brother."

<https://www.islam21c.com/islamic-thought/reflecting-on-your-mirror/>

6.5 het spel 'MirrorMind'

Benodigheden:

het bordspel 'MirrorMind'.

Doelstelling:

Aan het einde van deze 'spel'-les

- ◆ heeft de leerling ervaren wat een 'gesprek' is, een 'debat', 'discussie' en 'dialoog';
- ◆ heeft de leerling geoefend met het starten van een dialoog, of er op een speelse manier aan deelnemen;
- ◆ heeft de leerling ervaren wat het voor haar/hem betekent, als z/hij andere betekenissen hoort dan z/hij gewend is;
- ◆ heeft de leerling ervaren dat je op speelse manier met heel serieuze zaken bezig kunt zijn.

Rode draad:

Het spel verbeeldt de reis door het leven, waarin een mens zich tot deugden en ondeugden moet leren te verhouden. Dat leidt uiteindelijk tot een moreel kompas en praktische wijsheid. Voordat met het spel begonnen wordt, roepen de leerlingen in herinnering welk begrip uit de voorgaande lessen hen het meest heeft aangesproken. Daarna worden de spelregels uitgelegd. Een nauwkeurige handleiding is opgenomen in bijlage 3. De spelregels kunnen ook (bij toerbeurt) voorgelezen worden door een leerling.

De onderstaande hadith is geschikt als introductie op MirrorMind.

"A believer is the mirror of his brother."

<https://www.islam21c.com/islamic-thought/reflecting-on-your-mirror/>

Zie **bijlage V** voor achtergrondinformatie en handleiding bij *MirrorMind*

6.6 Verantwoordelijkheid

Benodigdheden: video.

Doelstelling:

Aan het einde van deze les over verantwoordelijkheid

- heeft de leerling kennis genomen van de milieu-problematiek en de samenhang met verspilling;
- heeft de leerling weet van Islamitische principes met betrekking tot het terugdringen van verspilling;
- heeft de leerling zelf mogelijkheden onderzocht om – als persoon en als (school-) samenleving – verspilling tegen te gaan.

Rode draad: Het begrip ‘duurzaamheid’ staat centraal in deze les. Het begrip wordt vertaald naar de dagdagelijkse werkelijkheid van de leerlingen. De eerste oriëntatie vindt plaats met behulp van foto’s, en daarbij de vraag of en in welk plaatje ze duurzaamheid – of de afwezigheid daarvan – herkennen. Hoe begrip duurzaamheid in de koran wordt weergegeven, wordt vervolgens onderzocht. Daarbij komt het begrip khalifa naar voren. Khalifa verwijst naar de verantwoordelijkheid van de mens voor de schepping. Met het vanuit de koran verrijkte begrip duurzaamheid, bekijken leerlingen een filmfragment. De kijkopdracht is gericht op het herkennen van duurzaamheid – of de afwezigheid daarvan. Tot slot krijgt het begrip duurzaamheid een vertaling naar de eigen handelingen en verantwoordelijkheid van de leerling. Verantwoordelijkheid wordt vervolgens verbonden met identiteit, als een van de ‘stemmen’ in de meerstemmige identiteit.

6.7 Identiteit – een voortdurend proces

Benodigdheden: van elke leerling een foto uit de kindertijd.

Doelstelling:

Aan het einde van deze les

- *heeft de leerling inzicht gekregen in ‘identiteit’ als ‘flexibele balans’ in het eigen ‘ik’;
- *kan de leerling verwoorden wat de relatie is tussen aangeboren (*tarbiyah*) en aangeleerde eigenschappen;
- *(h)erkent de leerling de rol van ‘toegewezen identiteit’ in het proces van de eigen identiteitsontwikkeling;
- *heeft de leerling gewerkt aan een flexibele balans in jouw ‘ik’.

Rode draad:

Deze les is een terugblik op de voorgaande lessen en de eigen ontwikkeling die heeft plaatsgevonden tijdens deze module. Kinderfoto’s die de leerlingen hebben meegebracht vormen het startpunt om te kijken naar verandering en groei, en ontwikkeling en transformatie. De vergelijking van de foto’s van ‘toen’ met ‘nu’ worden leerlingen zich bewust van wat ze hebben meegekregen bij geboorte (erfelijke eigenschappen) en wat ze zichzelf hebben eigengemaakt (ontwikkelde eigenschappen). Leerlingen completeren hun ‘ik’, hun zelfbeeld en geven dat weer in hun ‘wapenschild’.

7. contacturen en werkvormen

Er is uitgegaan van een lesuur van 50 minuten.

De werkvormen faciliteren het communiceren, toepassen, bevragen, contextualiseren en evalueren.

8. studiemateriaal

Korte videofragmenten, filmpjes of powerpoint/prezi presentaties zijn in verschillende lessen opgenomen. Er is van uitgegaan dat een beamer of een digibord in het klaslokaal beschikbaar is.

9. evaluatie

Formatieve evaluatie vindt plaats door middel van de opdrachten in elke les. Enkele van deze opdrachten zijn gebaseerd op 'Zelf Leren Waarderen', evenals de innovatieve vorm van summatieve evaluatie. Deze summatieve evaluatie vindt plaats door middel van het – op vrijwillige basis - invullen van de 'vragenlijst' (zie bijlage III) aan het begin en aan het einde van de module, en de bespreking van de resultaten daarvan met de leerlingen.

LES 1 ISLAM EN DIVERSITEIT

Introductie

Deze les gaat over verschillen, zowel in de Islam als in de Nederlandse samenleving.

Aan het eind van deze les over diversiteit

- ◆ heb je kennisgemaakt met de betekenis van de begrippen diversiteit, multicultureel en multireligieus
- ◆ heb je van een jou bekende groep aangeven wat die groep divers maakt;
- ◆ heb je geoefend met het geven van een respectvolle reactie op een andersdenkende/-gelovige.

Introductie

Het gaat in deze les over Islam, en verschillende manieren van moslim-zijn in Nederland. Ook gaat het over verschillen in de Nederlandse samenleving in het algemeen.

Opdracht 1, klassikaal

Wat weet je over Islam? We maken een woordweb rondom het woord 'Islam'.

Toelichting

Het woord Islam is afgeleid van 'salama', wat in het Arabisch 'vrede' betekent.

Islam betekent onderwerping of beter: overgave.

Het woord 'moslim' verwijst naar een persoon die zich overgeeft aan God. Een moslim vertrouwt op God.

In Islam is vrede stichten belangrijk - zowel in het persoonlijk leven, als in en met de groep waarin een moslim leeft.

Vrede stichten – daar verstaan verschillende mensen iets anders onder. Mensen doen dat op diverse manieren. Dat komt omdat Nederland een multicultureel en multireligieus land is.

Opdracht 2, klassikaal

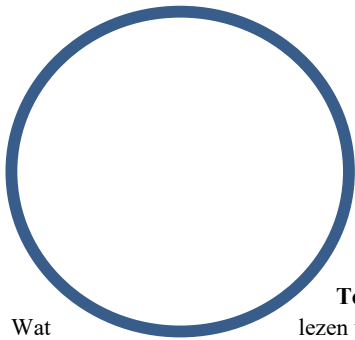
Waar denk je aan bij diversiteit in de Nederlandse samenleving?

Geef in de cirkel hieronder de grootte aan van de diverse groepen, zoals jij dat denkt.

Met opmerkingen [It1]: Divers en diversiteit – het woord is verwant met het latijnse woord *diversus* = naar verschillende kanten gekeerd, verschillend. Een diverse samenleving is een samenleving van mensen met een verschillende achtergronden.

Met opmerkingen [It2]: Multicultureel: in Nederland wonen mensen met verschillende culturele achtergronden.

Multireligieus: In Nederland wonen mensen die behoren tot verschillende godsdienstige/religieuze tradities. Dat maakt Nederland multireligieus.

Klassikaal terugkoppelen: welke groepen hebben leerlingen onderscheiden, en hoeveel ruimte hebben leerlingen toegekend aan verschillende groepen.

Toelichting
lezen we in de Koran over **diversiteit**?

*"O mensen! De waarheid is dat Wij jullie uit een man een vrouw hebben geschapen. En Wij hebben jullie tot volkeren en stammen **verdeeld**, opdat jullie (elkaar) **leren kennen**. Ongetwijfeld zijn degenen die bij Allah het meest waardevolle en verheven zijn, degenen die Hem het meest vrezen. Ongetwijfeld is Allah de Wetende, de Welingelichte."* (49: 13)

Opdracht 3, in tweetallen

Bespreek met een klasgenoot welke verschillende manier van geloven en handelen je kent van mensen in Nederland.

Bij welke manier voel jij je thuis?

Toelichting

Je kunt op verschillende manieren naar diversiteit kijken. In Islam leggen sommige moslims de nadruk op kennis, anderen op de rituelen, en weer anderen op regels die je moet volgen. Zoals je bij opdracht 2 hebt gezien, zijn er ook andere levensbeschouwingen in Nederland. Hoe ga je om met al die verschillen?

Opdracht 4, klassikaal

Wat denk jij dat de profeet gezegd heeft over de verschillende manieren waarop mensen gelovig zijn?

Toelichting

In verschillende soera's behandelt de Koran wat te doen als je ontdekt dat de ander er anders over denkt, of anders gelooft dan jij.

*"(Gelovigen), argumenteer alleen op **de beste manier** met de **Mensen van het Boek**, behalve met diegenen van hen die **onrechtvaardig** handelen. Zeg: 'Wij geloven in aan ons geopenbaard is en in wat aan jullie geopenbaard is, onze God en jullie God een (en dezelfde), wij hebben ons volledig aan Hem overgegeven'." (Al- Ankabut, 29:46).*

*"Zeg: 'O Mensen van het Boek, **laten we samenkomen op een woord dat gemeenschappelijk is** tussen jullie en ons: laten we geen ander dan Allah aanbidden en Hem geen gelijken toekennen; laat geen van ons Allah verzaken en elkaar tot goden*

Met opmerkingen [It3]: **Mensen van het Boek:** de Koran noemt Joden en Christenen 'Mensen van het Boek'. Joden, Christenen en Moslims hebben de profetenverhalen gemeenschappelijk.

nemen'." (Al-i Imran, 64).

Kortom: De Koran zegt: zo'n diverse samenleving vraagt niet om **discussie** maar om **dialogo**.

Opdracht 5, klassikaal

Bekijk het fragment uit de video 'The Imam and the Pastor'

https://www.youtube.com/watch?v=d0QnI1Cv3o4&feature=youtu.be&ab_channel=gurselin

Schrijf daarna in 1 zin op wat jou het meest geraakt heeft in dit fragment.

Toelichting

Zo **respectvol** als het omgaan met een niet-moslim gaan in 'The Imam and the Pastor', en zoals het ook in soera Al Imran staat, zo gaat het niet altijd. De koran waarschuwt ook tegen 'de ander'.

We lezen samen de volgende *ayah*:

"O jullie die geloven! Neem geen anderen tot vertrouwelingen dan moslims. Want zij zullen niets achterwege laten om kwaad en wanorde te zaaien. Zij willen altijd dat jullie in problemen raken." (Al-i Imran, 118)

Het lijkt tegenstrijdig: de ene soera zegt over de ontmoeting met de ander: "zoekt wat gemeenschappelijk is", en ook word ter gewaarschuwd tegen de ander "want zij zullen niets achterwege laten om kwaad en wanorde te zaaien." Hoe kan dat? Spreekt de Koran zich zelf tegen?

We kijken naar de **context** waarin een tekst staat. Die contexten van de twee *ayah*'s hiervoor verschillen en dus verschilt het advies.

Opdracht 6 klassikaal

Op het bord staan de vijf uitspraken over wat moslims en christenen gemeenschappelijk hebben. Achtereenvolgens staat één uitspraak centraal. De leerlingen die het eens zijn met de uitspraak, gaan aan de ene kant van het lokaal staan; de leerlingen die het er niet mee eens zijn gaan aan de andere kant van het lokaal staan.

1. Moslims en christenen geloven in de liefde van God.
2. Moslims en niet-moslims gaan naar de hemel.
3. Moslims en christenen bidden elke dag.
4. Moslims en joden mogen geen varkensvlees eten.
5. Moslims en niet-moslims moeten hun ouders gehoorzamen.

Met opmerkingen [It4]: Een discussie is een gedachteswisseling waarbij de deelnemers proberen elkaar met argumenten te overtuigen van het eigen gelijk. De koran bepleit de **dialogo**, dat is een gedachteswisseling waarbij de deelnemers zoeken naar mogelijkheden om het verschil te overbruggen; ze ontdekken daarbij vaak nieuwe verrassende gemeenschappelijke uitgangspunten.

Met opmerkingen [It5]: Respect betekent dat je de ander met eerbied benadert. Dat doe je op grond van het feit dat die ander ouder is, of een hogere status heeft, of omdat die ander bepaalde eerbiedwaardige eigenschappen heeft.

Met opmerkingen [It6]: Context: om een *ayah* of soera te begrijpen, moet je niet alleen naar dat ene stukje tekst kijken, maar ook wat daar voor staat en wat er na komt. Wat vooraf gaat en wat daarna staat noemen we de context van een tekst.

**Opdracht 7 - individueel
klassikaal terugkoppelen**

Vul bij onderstaande uitspraak in hoe jij je voelt bij die uitspraak:
Vul onderstaande lijst in.
Geef elk gevoel een score tussen 0 (het gevoel is er helemaal niet) en 5 (het gevoel is heel sterk aanwezig).

Neem hiervoor maximaal 1 minuut de tijd!

	Ik als moslim(a) in de diverse Nederlandse samenleving
blij	
bang	
boos	
geïnspireerd	
teleurgesteld	
vol vertrouwen	
gelukkig	
bezorgd	
machteloos	
sterk	

Welk gevoel krijgt bij jou de hoogste score? Hoe komt dat? Wat zou je willen veranderen?
Hoe ga je dat doen? Schrijf hieronder jouw gedachten op.

.....
.....
.....

De volgende keer, de 2^e les van deze module, gaan we verder met het begrip *jihad*.

LES 2 JIHAD

Introductie

Het gaat in deze les over een belangrijk begrip *binnen* de Islam - jihad

Aan het eind van deze les over jihad

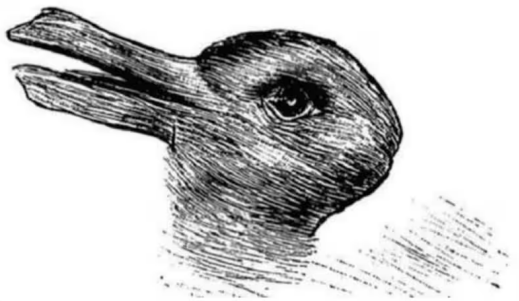
- ◆ Heb je kennis gemaakt met verschillende betekenissen van het woord jihad;
- ◆ Heb je geoefend met het herkennen van verschillende interpretaties van jihad;
- ◆ Kun je verwoorden wat jihad in het eigen leven betekent.

Toelichting

Vorige week ging het over diversiteit in de Nederlandse samenleving, en hoe jij die ervaart. Nu staan diverse betekenissen van het begrip 'jihad' centraal. Jihad is een veelgebruikt woord in de Islam. In deze les gaan we dat woord nader bekijken. Je zult ontdekken dat jihad in verschillende soera's is opgenomen. Jihad blijkt een begrip met meerdere betekenissen. We lezen verschillende teksten waarin het woord jihad voorkomt, in steeds een andere context, waardoor het begrip een andere 'kleur' krijgt.

Opdracht 1, klassikaal

Verschillende perspectieven op één beeld.

Wat zie je op dit plaatje?

Je hebt gemerkt dat je op verschillende manieren naar dit plaatje kunt kijken. Zo kun je ook het woord 'jihad' op verschillende manieren bekijken.

Opdracht 2, in viertallen

klassikaal nabespreking

Maak een woordweb rondom het woord jihad. Schrijf alles op wat er in jullie groepje opkomt als je het woord jihad hoort.

Toelichting

De betekenis van het woord jihad is: inspanning, of strijd.

In de Islam kennen we drie soorten strijd, drie vormen van inspanning:

1. de persoonlijke inspanning om een zo goed mogelijke moslim te zijn; dit noemt men ook wel de interne jihad. De profeet heeft dit de ‘grote jihad’ genoemd. Toen hij terug kwam uit de oorlog heeft hij gezegd: "We zijn klaar met de kleine jihad, nu komt de grote jihad." De strijd tegen de externe vijand noemt de profeet de kleine jihad en de strijd tegen het kwaad in jezelf noemt hij de grote jihad;
2. de inspanning of strijd voor een rechtvaardige samenleving;
3. de oorlog om in geval van nood basale mensenrechten te verdedigen.

Opdracht 3 – individueel klassikaal terugkoppelen

Geef van elke interpretatie van jihad, zoals dat hierboven staat, een eigen voorbeeld.

Toelichting

In de Islam is wat de profeet noemt ‘de grote jihad’ veel belangrijker dan ‘de kleine jihad’.

Dat je een interne strijd moet voeren om een goede moslim te zijn, betekent niet dat je wereldse zaken links kunt laten liggen. In de Koran zijn veel soera’s over strijd – soms in oorlogssituaties, soms juist om te zorgen dat er vrede komt.

Toestemming (om te strijden) is gegeven aan degenen die bestreden worden, omdat hun onrecht is aangedaan. En waarlijk, Allah is zeker in staat om hun de overwinning te schenken (Koran 22:39).

En als zij naar vrede neigen, neig daar dan ook naar. En stel jouw vertrouwen in Allah. Voorwaar, Hij is de Alhorende, de Alwetende (Koran 8:61).

Is in deze teksten spraken van ‘grote’ of ‘kleine’ Jihad?

Uit bovenstaande teksten blijkt dat volgens de koran geweld alleen gerechtvaardigd is in geval van nood, als jij of jouw gemeenschap aangevallen wordt. Ook mag je je verdedigen als jouw mensenrechten in gevaar komen. Het recht om te geloven en je geloof in praktijk te brengen is een van de belangrijkste mensenrechten. In Nederland is dat recht opgenomen in de grondwet als godsdienstvrijheid (artikel 6).

Opdracht 4 – individueel, later in twee groepen klassikaal terugkoppelen

Sommige moslim geleerden beschouwen Nederland als *dar-ul harp* (land in oorlog).

Lees individueel de volgende tekst:

“Diezelfde Mohammed maakte de vrouw tot onmens waartegen allerlei vormen van geweld geoorloofd zijn. Hij maakte verschillende vormen van geweld tegen de vrouw zelfs tot zogenaamd goddelijk gebod. Tegen de islamitische leer (...) en de oproep tot geweld dient de Nederlandse samenleving te worden beschermd en gewaarschuwd.”

Uit: PVV nota ‘Geweld tegen vrouwen binnen de Islam’ (opgesteld door Joram van Klaveren; p. 96).

Op grond waarvan kun je zeggen dat Nederland een land in oorlog is (*dar-ul harp*) en wat maakt Nederland tot een land in vrede (*dar-ul Islam*)?

De klas splitst zich op in twee groepen: de ene groep die argumenten zoekt om aan te tonen dat Nederland in oorlog is (*dar-ul harp*), de andere groep die argumenten verzamelt die aantonen dat Nederland een land in vrede is (*dar-ul Islam*).

Toelichting

De ene keer word je uitgedaagd om je als een ‘streng moslim’ te gedragen, en een andere keer vraagt de omgeving van je om je als ‘gematigde moslim’ op te stellen. Als je in een hoek gezet voelt, krijg je wellicht de neiging om je als ‘streng moslim’ te verdedigen, of misschien ook juist als een ‘gematigde moslim’ te proberen een gesprek op gang te brengen.

Sommige geleerden beweren dat zij ‘de ware Islam’ vertegenwoordigen, en verdedigen die koste wat kost. Zij dulden geen andere interpretaties dan de betekenissen die zij zelf geven aan teksten uit de koran, of aan bijvoorbeeld het woord jihad.

Andere geleerden zijn juist blij met de verschillende betekenissen die er gegeven zijn in de loop der eeuwen. Daarvan zijn in de vorige les over ‘Diversiteit’ voorbeelden gegeven.

Opdracht 6, individueel, daarna in tweetallen vergelijken klassikaal terugkoppelen

Wat voor moslim ben jij?

Het is Ramadan en jij vast. Stel dat iemand in de lunchpauze tegen jou zegt: “Ga jij maar ergens anders zitten, jij mag toch niet eten.”

Vul in hoe jij je voelt bij die uitspraak:

Geef elk gevoel een score tussen 0 (het gevoel is er helemaal niet) en 5 (het gevoel is heel sterk aanwezig).

Doe dat ook voor 'Dialogoog tussen jou en strenge moslim'

Neem hiervoor maximaal 3 minuten de tijd!

	"Ga jij maar ergens anders zitten, jij mag toch niet eten."	Dialogoog tussen jou en een strenge moslims
blij		
bang		
boos		
geïnspireerd		
teleurgesteld		
vol vertrouwen		
gelukkig		
bezorgd		
machteloos		
sterk		

Vergelijk jouw scores met die van je buurman/-vrouw. Wat valt je op?

Toelichting

De omgeving waarin je je bevindt, kan bepaald gedrag oproepen: je krijgt de neiging om je te verdedigen of je hebt het gevoel dat je met de ander een dialoog zou willen gaan. De tekst van Van Klaveren kan beide reacties oproepen; het hangt ook af van de context waarin je je bevindt: heb je vrienden om je heen, zit je in een grote zaal met onbekende mensen, of zie je zo'n soort uitspraak in een flits op facebook voorbijkomen en denk je 'laat maar zitten.' Je kunt echter nooit de omgeving 'de schuld' geven van je reactie; je bent en blijft zelf verantwoordelijk voor je eigen gedrag!

Ook in de soera's hierboven is een context beschreven en het gewenste gedrag dat bij die context past.

Hieronder staat een rijtje met 'contexten', en daarnaast een rijtje met gedragingen.

Opdracht 7, individueel klassikaal nabespreking

Verbind door middel van een lijn een context en jouw daardoor (terecht?) opgeroepen gedrag:

<i>context:</i>	<i>gedrag:</i>
pech	betrokken
rivaliteit	vrede
slechte vrienden	acceptatie
fanatisme	armoede
verspilling	spijt
tolerantie	conflict
rechtdoen	vijandig

Met opmerkingen [It7]: Context is wat voorafgaat aan een bepaalde uitspraak en wat daarna komt. De context bepaalt de betekenis van een uitspraak.

Opdracht 8 – terug naar opdracht 2

Welke begrippen zou je nu toevoegen en/of welke zou je weglaten uit jouw woordweb van 'jihad', zoals je dat aan het begin van deze les gemaakt hebt?

Omschrijf nu wat jouw jihad is in de Nederlandse samenleving.

Klassikale nabespreking van deze opdracht.

Afronding

Deze les heb je het begrip jihad nader onderzocht op de betekenis ervan in verschillende contexten. Je hebt kennisgenomen van wat de profeet daarover zegt. Je hebt nagedacht over de betekenis van jihad in jouw eigen leven.

De volgende keer, de 3^e les van deze module, onderzoeken we het begrip, de praktijken en de mogelijke reacties op 'islamofobie'.

LES 3 - ISLAMOFOBIE

Introductie

Deze les gaat over Islamofobie, een belangrijk begrip *buiten* de Islam.

- ◆ Aan het eind van deze les over islamofobie
- ◆ heb je kennisgenomen van de betekenis van de begrippen discriminatie, vooroordeel, respect en tolerantie;
- ◆ heb je ervaring opgedaan met het herkennen van uitingen van islamofobie;
- ◆ heb je verschillende manieren geoefend met reageren op islamofobe uitspraken – manieren die recht doen aan wat de koran daarover leert.

Introductie

Deze les gaat over 'islamofobie' en de begrippen die daarmee samenhangen: discriminatie, vooroordeel, respect en tolerantie.

In de Koran lezen we het volgende over angst voor en afkeer van wat 'anders' is:

O, jullie die geloven! Laat een volk geen ander volk beledigen, het kan zijn dat de laatste (die beledigd wordt) beter is dan de eerste; en laat vrouwen geen andere vrouwen bespotten, het kan zijn dat de laatsten beter zijn dan de eersten, breng elkaar niet tot schande, noch beledig elkaar door het geven van bijnamen. Hoe slecht is het om elkaars broeder te beledigen nadat hij tot het geloof is gekomen. En wie geen berouw toont: zij zijn de onrechtplegers. O, jullie die geloven! Vermijdt achterdocht. Waarlijk, een deel van de kwade vermoedens zijn zonden. En bespioneer elkaar niet, noch roddel over elkaar in elkaars afwezigheid. Zouden jullie het vlees van jullie dode broeder willen eten? Jullie zullen dat zeker verafschuwen. En vrees Allah. Waarlijk, Allah is Berouwaanvaardend, Barmhartig.
49:11-12

Een Hadith leert ons:

"O mensen! Waarlijk jullie Heer is Eén en jullie vader (Adam) is één. Een Arabier is niet beter dan een niet-Arabier en een niet-Arabier is niet beter dan een Arabier; een blanke is niet beter dan een donkere en een donkere is niet beter dan een blanke – behalve in termen van vroomheid en goede daden."

Toelichting

In bovenstaande teksten is onderscheid gemaakt – tussen verschillende stammen, en tussen Arabieren en niet-Arabieren. In bovenstaande teksten is sprake van 'wij-zij'-denken, van discriminatie. Vaak berust discriminatie op een **vooordeel**.

Soms worden mensen negatief gediscrimineerd omdat ze behoren tot een groep met een andere huidskleur, geslacht of religie. Mensen die negatief gediscrimineerd worden, voelen zich oncomfortabel of zelfs onveilig.

Er kan ook positief gediscrimineerd worden. Een **diversiteitsquotum** is een voorbeeld van positieve discriminatie..

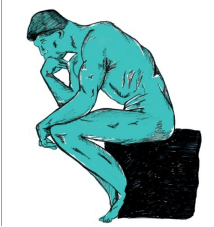
Opdracht 1, in tweetallen; klassikale terugkoppeling

Denk na over een concreet voorbeeld van discriminatie. Bespreek met je buurman/-vrouw dat jij je gediscrimineerd hebt gevoeld; bespreek dat met je buurman/-vrouw.

Met opmerkingen [It8]: Onder islamofobie verstaan we de angst voor en afkeer van Islam. In het algemeen kan je zeggen dat een fobie angst en een negatieve houding ten opzichte van alles wat 'anders' is.

Met opmerkingen [It9]: Een vooroordeel is een oordeel dat je over iemand uitspreekt, enkel en alleen omdat die persoon lid is van een bepaalde groep over wie jij negatieve/positieve dingen hebt gehoord.

Met opmerkingen [It10]: Een diversiteitsquotum houdt in dat bij de samenstelling van een groep men voorrang geeft aan personen die gediscrimineerd worden. Het doel is om de diversiteit in de groep te verbeteren.

Op grond waarvan werd je gediscrimineerd? Op grond van welk vooroordeel? Was het positieve of negatieve discriminatie?

Wanneer discrimineer jij zelf? Op grond waarvan? Geef een concreet voorbeeld.

Opdracht 2, klassikaal

Bekijk de video:

<https://www.youtube.com/watch?v=vkfukItffLE>

en bespreek daarna in de klas met elkaar de onderstaande vragen:

Wat zie je in de video gebeuren?

Wat roepen deze beelden bij je op?

Wat is volgens jou/jullie de relatie tot islamofobie?

Toelichting

Islamofobie is de angst van sommige niet-moslims voor de Islam. Islamofobie leidt tot negatieve discriminatie en uitsluiting.

Moslims krijgen soms te maken met islamofobe uitingen, in de media, op social media, en in het sociale leven. Hoe ga je daar mee om?

Sommige politici doen islamofobe uitspraken, zoals de bekende uitspraak van een landelijk bekende politicus “Minder, minder, minder.”

Het gevaar bestaat dat media die deze teksten publiceren daarmee islamofobe gevoelens in de samenleving versterken, en de vooroordelen tegen moslims.

Islamofobie heeft een negatieve invloed op de sociale cohesie in de Nederlandse samenleving.

Opdracht 4, in tweetallen, daarna klassikale terugkoppeling

Bekijk de volgende video: <https://www.facebook.com/Nieuwsuur/videos/moskee-roosendaal-verontwaardigd-over-brief-commandos/1239709776073890/>

Welke angst (of: fobie) zie/hoor je in deze video?

Wat leer je van de verschillende benaderingen in deze video?

Wie zie jij als jouw tegenstanders, en wie als medestanders?

Met opmerkingen [It11]: 'fobie' verwijst naar een irrationele angst. Zo is er ook agora-fobie (pleinvrees), obesofobie (de angst om dik te worden) en xenofobie (angst voor de vreemdeling).

Toelichting

Terwijl de een zich terugtrekt in z'n 'bubble' als veilige haven, probeert de ander met **respect** islamofobie te verhelpen.

Dialogo draagt bij aan **tolerantie**, dat is een houding van begrip en respect voor elkaar – of je het nou met die ander eens bent of niet.

In de Koran/Hadith lezen we het volgende over respect:

De Profeet zei: "laat de mensen ophouden met op te scheppen over hun afkomst. Men is slechts een devote gelovige of een miserabele zondaar. Alle mensen zijn zonen van Adam, en Adam kwam van stof." (Abu Dawud, Tirmidhi)

Opdracht 5, klassikaal

Lees de volgende twee teksten:

"O mensen, vreest jullie Heer die jullie uit één wezen geschapen heeft, die uit hem zijn echtgenote schiep en die uit hen beiden vele mannen en vrouwen heeft voortgebracht en [over de aarde] heeft verspreid..." (Koran 4:1)

"O Heer! Heer van mijn leven en van alles in het universum! Ik bevestig dat alle mensen broeders zijn van elkaar." (uitspraak van de Profeet Mohammed, vmh)

Wat onthoud je van deze les, en van deze teksten uit koran en hadith, om zelf islamofobie te bestrijden? Wat kan de islamitische gemeenschap doen? Wie kunnen medestanders, bondgenoten zijn?

Klassikaal nagesprek over deze vraag:

In het klassikale gesprek over de reacties op deze vraag, gaan alle leerlingen in een kring staan. Een van de leerlingen krijgt de bal en begint de eigen reactie te geven. Als deze leerling uitgesproken is, gooit z/hij de bal aan een mede-leerling, die vervolgens een reactie geeft op de vraag. En zo verder.

Opdracht 7, individueel

Noteer achter de begrippen hieronder, wat het gevolg daarvan kan zijn; hieronder zijn twee voorbeelden gegeven.

begrip/gedrag

dialogo
vragen stellen
vooroordeel
tolerantie
discriminatie
respect
islamofobie

gevolg voor de samenleving

sociale cohesie
begrip voor de ander
.....
.....
.....
.....
.....

Met opmerkingen [It12]: Onder **respect** verstaan we dat je in je doen en laten de ander *als persoon* in z'n waarde laat; de ander heeft misschien een denkwijze die jou niet aanstaat, maar daar is h/zij als mens niet meer of minder om.

Met opmerkingen [It13]: Een persoon die **tolerant** is, verdraagt een ander, ondanks het feit dat die ander er ideeën of een levenswijze op nahoudt die voor deze persoon eigenlijk niet te verdragen is.

ZELVI, versie februari 2025.

Afronding

Deze les hebben we het begrip ‘islamofobie’ nader bekeken, en onderzocht hoe we daar respectvol op kunnen reageren. Samen leven in een diverse samenleving kan als we leren om verschillen te respecteren en te tolereren, en mensen ongeacht de verschillen als persóón (ongeacht z’n ideeën) met respect behandelen.

De volgende les, les nr. 4, gaan we verder met het begrip ‘identiteit’.
Jouw identiteit is het antwoord dat je geeft op de vraag: “Wie ben jij?”

LES 4 IDENTITEIT - *een gegeven*

Les 4

Introductie

Deze les gaat over wie jij bent, over jouw identiteit.

Aan het eind van deze les over identiteit heb je:

- *kennisgemaakt met het begrip 'identiteit', 'rol' en 'conformisme';
- *ervaren dat jouw identiteit zich anders toont in verschillende situaties;
- *geoefend met de positionering van de 'stem' /'stemmen' van anderen, die jouw identiteit mee-vormen

Introductie

We gaan het deze les hebben over 'identiteit'.

Jouw identiteit is het antwoord dat je geeft als iemand jou vraagt: "Wie ben jij?"

Antwoord geven op die vraag is nog niet zo eenvoudig.

Taak 1 individueel; klassikaal terugkoppelen

Schrijf hieronder in trefwoorden jouw antwoord op de vraag "Wie ben jij?"

Je krijgt hiervoor 1 minuut de tijd.

Toelichting:

We gaan een video bekijken (3 minuten).

In de video zien je het antwoord dat een student geeft op de vraag "Wie ben ik?":

<https://vimeo.com/manage/250618555/general>

Taak 2 – individueel, daarna in tweetallen

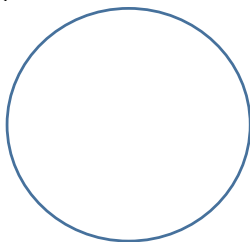
Noteer de verschillende rollen die deze student noemt als deel van zijn identiteit.

Bespreek in tweetallen welke **rol** voor deze student het belangrijkste lijkt.

Taak 3 – individueel

Noteer de rollen die jij in de loop van één week speelt.

Geef de verschillende rollen weer in de cirkel: de grootte van een 'taartpunt' geeft het belang van de rol weer.

Vergelijk jouw rollen met die van een klasgenoot – 2 minuten. Wat valt je op?

Met opmerkingen [It14]: Een rol is het gedrag dat je toont in een bepaalde positie, zoals 'men' verwacht dat het gedrag bij die positie hoort te zijn. Je conformeert je aan de verwachtingen van de gemeenschap waar je bij hoort.

Toelichting: Wat is een 'rol'?

Op school gedraag je je anders dan thuis.

Op school ben je in de rol van 'leerling'; thuis ben je in de rol van 'kind', of van 'broer' of van 'zus'.

Wie je bent, welke rollen je speelt, is voor een deel gegeven.

Je bent de zoon van je vader en van je moeder, dat is een gegeven.

Ook hoe je een rol speelt ligt van tevoren min of meer vast. Bijvoorbeeld de rol van een goede dochter, of goede zoon.

Soms pak je zo'n rol op, je **conformeert** je aan de verwachtingen en vertoont gedrag zoals dat van je verwacht wordt – door je ouders, door de school, door de samenleving.

Het kan ook zijn dat een rol je wordt toegekend.

Bijvoorbeeld de rol van 'de verstandigste', als je moeder je streng vraagt op te houden met plagen.

Bijvoorbeeld de rol van 'de behulpzame student', als een leraar je vraagt een klasgenoot te helpen met een lastige opdracht.

Of de rol van 'onderdrukte moslima' of van 'geradicaliseerde moslim'.

Taak 4

Kijk opnieuw naar de rollen die je hebt opgeschreven.

Vergelijk in drietallen jullie rollen.

Wat hebben jullie gemeenschappelijk?

Welke verschillen zien jullie?

Welke rollen hebben jullie zelf op je genomen?

Welke rollen zijn aan jullie toegekend?

Toelichting: Wat is een 'stem' in jezelf?

Je hebt gemerkt dat verschillende rollen samen je identiteit bepalen.

Maar er is nog meer. In jouw identiteit klinken 'stemmen' van anderen mee.

Bijvoorbeeld de strenge stem van je moeder.

Nou kan het zijn dat je de stem van 'mijn strenge moeder' ook hoort in andere situaties dan thuis.

Bijvoorbeeld op het moment dat je het oneens bent met iemand, en je bij jezelf denkt:

"Laat ik er geen ruzie om maken, laat ik de verstandigste zijn."

Op zo'n moment hoor je als het ware 'de stem van je moeder' naar voren.

In het bovenstaande voorbeeld is 'Ik ben behulpzaam' een deel van jezelf in de schoolsituatie.

Het kan zijn dat 'Ik ben behulpzaam' op een heel ander moment getriggerd wordt.

Met opmerkingen [It15]: Conformeren betekent dat je doet wat men verwacht dat je zult doen. Je gedraagt je zoals het hoort, volgens de gemeenschap/de cultuur waarin je leeft.

Stel je komt thuis en ziet dat er nog opgeruimd moet worden.
Het kan dan zijn dat je als het ware de stem van je leraar hoort, die jou behulpzaam vindt, en dat je bij jezelf denkt:
“Laat ik even opruimen voordat iedereen thuis komt.”
Op zo’n moment komt als het ware de stem van je leraar naar voren.

Niet alleen deze ‘stemmen’ hebben een positie in je hoofd, en in je hart.
Ook hebben jouw eigenschappen een eigen plaatsje, met een eigen ‘stem’.
‘Ik de ongeduldige’, kan zo’n stem zijn.
Deze stem laat van zich horen op het moment dat je ergens voor jouw gevoel veel te lang op moet wachten.
‘Ik de lolmaker’ kan ook zo’n stem zijn.
Die laat van zich horen op het moment dat iedereen een beetje duf is en jij de zaak weer vlot trekt.

Je hoort verschillende ‘stemmen’ in jezelf, van belangrijke anderen, zoals je ouders of een docent.

Taak 5

Vul in hoe jij je voelt bij de volgende twee rollen:
Geef elk gevoel een score tussen 0 (het gevoel is er helemaal niet) en 5 (het gevoel is heel sterk aanwezig).

Neem hiervoor maximaal 3 minuten de tijd!

	Ik als student	Ik als vriend(in)
blij		
bang		
boos		
geïnspireerd		
teleurgesteld		
vol vertrouwen		
gelukkig		
bezorgd		
machteloos		
sterk		

Vergelijk jouw scores met die van je buurman/-vrouw. Wat valt je op?

Toelichting: rollen, stemmen, identiteit

Je hebt gezien dat je verschillende rollen speelt in de loop van een week.
Je speelt ze niet allemaal tegelijk; nu eens de ene, dan weer de andere.
Nu eens komt de rol van ‘student’ op de voorgrond; maar op het voetbalveld treedt de rol van ‘sporter’ naar voren.
Nu eens komt de rol van ‘vriend(in)’ naar voren; op de achtergrond is dan bijvoorbeeld de rol van ‘sloddervos’.

Als je in de rol van 'student' bent, gedraag je je zoals dat van je verwacht wordt. Maar ... je bent met je vriend(in) aan het appen, terwijl je eigenlijk voor een toets moet leren. Je hoort de 'stem' van je docent, die altijd wijst op de tijd die je moet nemen om je voor te bereiden op een toets. Soms laat zo'n stem zo duidelijk van zich horen, dat je wel moet luisteren. Soms leg je een stem het zwijgen op – en blijf je toch gezellig appen met je vriend(in)!

Er kunnen ook nieuwe 'stemmen' ontstaan, bijvoorbeeld als je op andere gedachten bent gebracht in een gesprek.

Het kan ook zijn dat één stem een positie op de voorgrond inneemt, en door alle stemmen heen klinkt.

Bijvoorbeeld de interne stem van 'ik als sportieveling',

Of de externe stem van 'mijn geloof'.

Dat alles samen vormt jouw 'ik', jouw identiteit.

Taak 6: individueel

Stel: Je bent gezellig aan het appen, maar je kleine zusje zit in de kamer te jengelen.

Je herinnert je de vraag van je moeder (je zou oppassen).

Als je heel egoïstisch besluit te blijven appen, verspeel je wellicht de liefde van je moeder; je daalt in haar achting; egoïsme leidt in dat geval tot minachting.

Hieronder zie je het spelbord van 'MirrorMind'. Daarop zie je pijlen en slangen.

De kop van een slang bijvoorbeeld verbeeldt 'rivaliteit', dat leidt tot de staart van de slang 'vijandigheid'; de staart van de slang is het gevolg van de kop.

De onderste sport van de ladder verbeeldt bijvoorbeeld 'tolerantie' en leidt tot 'saamhorigheid'. De onderste sport van de ladder leidt tot hoogste sport van de ladder.

Vul hieronder de zinnen aan, en zet er een slang of een ladder bij.
(zet achter de volgende zinnen een tekening van een slang of ladder)

ZELVI, versie februari 2025.

conformisme leidt tot ...
gehoorzaamheid leidt tot ...
mijn geloof leidt tot ...
'sloddervos' zijn, leidt tot ...
ruzie leidt tot ...
'de verstandigste' zijn, leidt tot ...

Afronding

Identiteit is het antwoord op de vraag: "Wie ben ik?"

Dat schreven we aan het begin van deze les.

Een kenmerk van identiteit is:

*dat je dezelfde blijft – je ben herkenbaar dezelfde als vorig jaar (niet *hetzelfde*, maar wel *dezelfde*);

*dat je je onderscheidt van anderen – je bent anders dan wie dan ook;
(“Als je het verschil niet wilt zien, wil je mij niet zien”)

*dat je een eigen wil laat zien – je doet bepaalde dingen wel, en andere niet.

Deze les heb je je identiteit nader bekeken. Je geloof heeft daarin vast op de een of andere manier een 'stem' gekregen.

De volgende keer gaan we verder met hoe jouw 'stem' klinkt – in gezelschap van je vrienden en in de samenleving. We gaan dan een spel spelen.

Eventueel – als huiswerk:

Praktijkopdracht 6

Vraag je vader of moeder om uit de lijst met begrippen hieronder twee begrippen te kiezen die horen bij de kop en de staart van een slang.

Vraag aan je vader of moeder om uit de lijst met begrippen hieronder twee begrippen te kiezen die horen bij onderste- en bovenste sport van een ladder.

conflict, bescheidenheid, slechte vrienden, eenzaamheid, tolerantie, kritisch denken, conformisme, veiligheid, geduld, verspilling, recht doen, saamhorigheid, innerlijke strijd, vrede, afgunst, pech, groei.

LES 5 ‘*MirrorMind*’

Introductie

Deze les gaan we spelen!

Aan het eind van deze les, waarin je het spel ‘*MirrorMind*’ speelt

- ◆ heb je de betekenis ervaren van de begrippen ‘gesprek’, ‘debat’, ‘discussie’ en ‘dialogoog’;
- ◆ heb je geoefend met een dialoog starten en er aan deelnemen;
- ◆ heb je ervaren wat het voor je betekent, als je andere betekenissen hoort dan je gewend bent;
- ◆ heb je ervaren dat dialogiseren over Islam en kernbegrippen leuk kan zijn.

Introductie

Deze vijfde les is een bijzondere les: we gaan spelen!

De kernbegrippen uit de voorgaande lessen komen terug in dit spel.

Klassikaal

Op het bord inventariseren welke begrippen de leerlingen zijn bijgebleven.

Taak 1

Welk begrip heeft jou tot nu toe het meeste aangesproken?

Toelichting, de spelregels

Het spel bestaat uit een spelbord, een dobbelsteen, een pion voor elke speler, en kans- en dialoog-kaarten.

Je speelt het spel samen met drie andere leerlingen.

De jongste deelnemer mag beginnen.

Elke deelnemer begint bij het begrip dat h/zij zelf opgeschreven heeft bij Opdracht 1, en dat het eerste komt na het startpunt (of een begrip waarvan de betekenis daar het dichtstbij in de buurt komt).

Het is de bedoeling dat je met je pionnetje van het beginpunt op het spelbord naar het eindpunt helemaal bovenaan het spelbord gaat.

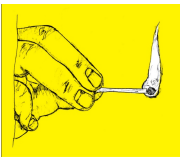
Je kunt het spel zien als een reis door het leven: je komt ‘deugden’ en ‘ondeugden’ tegen. Het ‘ondeugd’ is bijvoorbeeld ‘fanatisme’ en ‘slechte vrienden’, ‘Tolerantie’ en ‘innerlijke strijd’ kun je zien als voorbeelden van ‘deugden’.

Door het spel te spelen, en de bijbehorende opdrachten te doen, word je je bewust van wat je zelf gelooft en goed vindt om te doen, en wat anderen vinden. Je ervaart de ‘diversiteit’ in jouw klas. Daar schrik misschien van, maar het kan ook leuk zijn, en in sommige gevallen misschien wel hilarisch. Het zet je in ieder geval aan het denken.

Je speelt het spel met drie andere klasgenoten.

Het aantal ogen dat je gooit met je dobbelsteen, bepaalt hoeveel stappen/hokjes je vooruit mag gaan.

Als een speler op een vak komt waarop een begrip staat, vertelt z/hij de anderen wat z/hij daaronder verstaat, en geeft van dit begrip een concreet voorbeeld. Deze speler mag aan het woord blijven, zo lang een aangestoken lucifer brandt. Als je zo gauw niet weet wat te zeggen, mag je een dialoogkaart pakken.

De andere spelers kunnen verhelderingsvragen stellen. Verschillende betekenissen kunnen leiden tot een **gesprek** over de rol van dit begrip in het leven van alledag.

Je staat steeds maximaal 3 minuten stil bij een bepaald begrip.

Een speler die op een vak met de onderste sport van de 'ladder' is gekomen, met een begrip dat een deugd/het goede aangeeft, mag na het gesprek doorgaan naar het vak met de bovenste sport van de 'ladder'.

Een speler die op een vak is gekomen, waarop een on-deugd/het kwaad staat, gaat na het gesprek terug naar het vak met de staart van de 'slang'.

Sommige vakken zijn leeg, dan is de beurt aan de volgende speler. Er zijn ook vakjes waar 'kans' op staat, dan pak je een kanskaart en volg je de opdracht van de kanskaart.

Met opmerkingen [It16]: Een gesprek is een informele uitwisseling van gedachten, om te komen tot meer begrip, of om te komen tot een oplossing van een probleem.
Leidt dat gesprek tot een debat of discussie. Of kun je in een dialoog tot een nieuwe betekenis van het begrip komen?

LES 6 VERANTWOORDELIJKHEID VOOR DE OMGEVING

Introductie

Deze les gaat over verantwoordelijkheid: wat zegt de Koran daarover, en welke verantwoordelijkheid neem jij zelf?

Aan het eind van deze les heb je

- kennis aangereikt gekregen over de relatie van milieu-problematiek met verspilling
- gehoord wat Islamitische principes zijn met betrekking tot het terugdringen van verspilling
- gebrainstormd over mogelijkheden – als persoon en als (school-)samenleving – om verspilling tegen te gaan

Taak 1, individueel, klassikale nabespreking

Kijk naar de foto's/plaatjes hieronder en geef bij elk plaatje aan waarom het volgens jou wel/niet te maken heeft met 'duurzaamheid' en 'goed omgaan met de schepping'.

Toelichting

In de hele Koran vinden we *ayah* 's over verantwoordelijkheid voor de schepping, voor de mens, het water, de lucht, de dieren en de planten. Het begrip *khalifa* (dat is: rentmeester/beheerder) speelt daarin een belangrijke rol. Een *khalifa* wordt ook wel aangeduid met *abd*. De mens is beheerder van Gods schepping op aarde. Voor goed beheer ontvangt de mens beloning; op slecht beheer volgt straf.

Wat betreft de verantwoordelijkheid van de *khalifa* voor de schepping staan er in de Koran veel teksten over 'verspilling' (*israf*).

Laten we kijken naar wat de Islam zegt over verspilling, en de verantwoordelijkheid van de mens/*khalifa* voor de leefomgeving, voor de schepping.

Taak 2, individueel, klassikale nabespreking

Lees de volgende verzen uit de Koran en Hadith. Schrijf het kernwoord van de tekst bij de foto waar jij denkt dat die tekst bij past.

O kinderen van Adam, bedek je bij het verrichten van elk gebed met fraaie kleding en eet en drink, maar verkwist niet. Voorwaar, Hij houdt niet van de verkwisters (Koran 7:31).

En Hij heeft de hemel opgehoogd, en Hij heeft de weegschaal (d.w.z. rechtvaardigheid) geplaatst. Zodat jullie bij het wegen niet zullen overtreden. En bepaal het gewicht met rechvaardigheid, en verminder het gewicht niet (Koran 55: 7, 8, 9).

En Hij is Degene Die de winden heeft gestuurd als aankondiging van verheugende tijdingen, voorafgaand aan Zijn Genade (d.w.z. de regen). En wij zonden rein water vanuit de hemel. Om daarmee droge aarde tot leven te brengen en (om) degenen die Wij geschapen hebben, van het vee en de vele mensen, te drinken te geven (Koran 25: 48,49).

Van een van deze teksten lijkt het volgende filmpje een actuele toepassing. Kijk naar het volgende filmpje over het nut van afval:

<https://www.youtube.com/watch?v=EN9TgvhazQ8>

Taak 3, klassikaal lezen, daarna in tweetallen

We lezen samen onderstaande tekst uit de Hadith.

*"God's Messenger appeared while Sa'd was taking the ablutions. When he saw that Sa'd was using a lot of water, he intervened saying: 'What is this? You are **wasting water**.'" Sa'd replied asking: "Can there be **wastefulness** while taking the ablutions?" To which God's Messenger replied: "Yes, even if you take them on the bank of a rushing river."*

Met opmerkingen [17]: de naam Abdullah betekent dus: hij die zijn vertrouwen stelt in God.

Bereid samen met een klasgenoot een presentatie voor, waarin je deze tekst verbindt met (een van) de vorige teksten, en met (een van) de foto's.

Toelichting

In de Islam is voorkòmen van 'verspilling' een belangrijk thema in het omgaan met de schepping. Toch blijkt het moeilijk om wat er in de Koran staat ook echt in praktijk te brengen. Wie laat niet een keer de kraan lopen terwijl je tanden poetst? Wie gooit niet een keer restjes eten in de container? Wie laat niet een keer een leeg blikje achter in het bos? En wat te denken van bedrijven die hun afval in de rivieren lozen? Of de vrachtautos en vliegtuigen die exotische vruchten vanuit de hele wereld naar Nederlandse markten vervoeren?

Milieuproblematiek lost niemand van ons in z'n eentje op. Niet alleen ieder voor zich moet iets doen, we moeten ons ook sàmen inspannen voor het behoud van de natuur en de schepping, voor een gezonde leefomgeving.

Taak 4, in tweetallen

Bedenk wat je op school kunt doen om verspilling tegen te gaan, en daarmee goed voor de schepping te zorgen.

Formuleer 2 tips voor de directie van de school om verspilling tegen te gaan.

Toelichting

In het spel zijn kernbegrippen van de Islam opgenomen. Deze begrippen helpen je om na te denken over jouw moslim identiteit, en over jouw positie als moslim in de Nederlandse samenleving. Tijdens het spel is gesproken over gulzigheid en verspilling, maar ook over verantwoordelijkheid en egocentrisme.

De eerste gedachte die bij je opkwam bij een begrip is wellicht uitgebreid door de opmerkingen van de anderen. Misschien ben je anders gaan denken over 'verspilling', of over wat je onder 'recht doen' kunt verstaan.

Taak 6, individueel

Noteer hieronder vijf begrippen van het spel die volgens jou te maken hebben met *khalifa* zijn, met zorg voor je omgeving en het tegengaan van verspilling. Geef aan of zo'n begrip hoort bij de kop of de staart van een slang, of bij de onderste of bovenste sport van de ladder.

begrip	kop van de slang	staart van de slang	onderste sport van de ladder	bovenste sport van de ladder
verspilling	verspilling			
saamhorigheid				saamhorigheid

ZELVI, versie februari 2025.

Afronding

Deze les hebben we nagedacht over de verantwoordelijkheid die iedereen afzonderlijk, en die wij samen – ook als school! – hebben voor de schepping. ‘Ik als verantwoordelijke persoon’ is op de een of andere manier deel uit gaan maken van je identiteit. ‘Identiteit’ als iets dat zich voortdurend verder ontwikkelt, daar kijken we in de laatste les nog een keer naar.

LES 7 IDENTITEIT

‘WERK-IN-UITVOERING’

Introductie

Dit is de laatste les. We kijken terug en vooruit. Wat heb jij aan deze lessen gehad?

Aan het eind van deze les over Identiteit

*heb je inzicht gekregen in ‘identiteit’ als ‘flexibele balans’ in het eigen ‘ik’.

*kun je verwoorden wat de relatie is tussen aangeboren (*tarbiyah*) en aangeleerde eigenschappen;

*(h)erken je de rol van ‘toegewezen identiteit’ in het proces van de eigen identiteitsontwikkeling;

*heb je gewerkt aan een flexibele balans in jouw ‘ik’

Introductie

We gaan het deze les nog een keer hebben over ‘identiteit’.

Niet zoals in les 4. Daarin ging het over jouw identiteit zoals die *is*.

Nu gaat het over jouw identiteit zoals die *geworden* is en zich nog *verder ontwikkelt*.

Tarbiyah staat centraal.

Taak 1, individueel

Alle kinderfotos’s liggen uitgestald op een tafel. Om de beurt kiest een leerling een foto, en probeert die foto te verbinden met de eigenaar van die foto. Z/hij vertelt daarbij waarom z/hij denkt dat die foto bij die klasgenoot hoort.

Toelichting

Een omschrijving van identiteit is: “Identiteit bestaat uit een verzameling kenmerken die ons op het lijf geschreven zijn door de ander.”

‘De ander’ is op twee manieren belangrijk voor jouw identiteit. Aan de ene kant doordat je eigenschappen erft, van je vader of je moeder, of zelfs van een opa of oma.

Je hebt bijvoorbeeld de krullen in je haar van je moeder. Dat is een gegeven.

Aan de andere kant omdat de ander jou een spiegel voorhoudt en je laat zien of horen wie je bent. Iemand zegt tegen jou: “Wat heb jij een zelfbeheersing; zelfs als je heel boos bent, sla je niet met de deur.”

Of ook: “Wat ben jij egoïstisch”, nadat je weigerde om te helpen met de voorbereidingen voor een familie-bezoek, omdat je een videoboodschap van een influencer aan het kijken was.

‘Ik – egoïstisch’ wordt zo ook een ‘stem’ in jouw ‘ik’.

‘Egoïstisch’ is dan een *toegewezen* deel van je identiteit, jouw ‘ik’. Vaak verwijst een toegewezen identiteit naar iets negatiefs.

Tarbiyah verwijst naar alles en iedereen die op een positieve manier bijdraagt aan de ontwikkeling van jouw ontwikkeling.

Dat er voeding is en dat je groeien kunt.

Dat je zorg en leiding krijgt.

Dat er uitdaging is en dat je steun krijgt bij het leren.

Taak 2, individueel, daarna klassikaal

Noteer wat je geërfd hebt (en wat hetzelfde is gebleven sinds je kindertijd) en wat iemand jou verteld heeft (en wat kan veranderen in de loop van de tijd).

Schrijf elke eigenschap op een kaartje, en maak van die kaartjes een piramide: onderaan die eigenschappen die de basis vormen van jouw 'ik', daarboven de eigenschappen die voortkomen uit die basiseigenschappen, enzovoort en zo verder.

Toelichting

Sommige eigenschappen noemen we positief, dat zijn deugden. Andere eigenschappen noemen we negatief, dat zijn on-deugden of zonden. Ze worden ook wel 'het kwaad' genoemd.

Zelfbeheersing noemen we een **deugd**. Net zoals voorzichtigheid, rechtvaardigheid, moed, geloof, hoop en (naasten)liefde. Een deugd is een houding om het goede te doen en het kwade na te laten.

On-deugden – ook wel (hoofd)**zonden** genoemd – komen voor in de vorm van ijdelheid, hebzucht, onkuisheid, jaloezie, mateloosheid, woede en luiheid. Zonde belemmert je om het goede te doen, wat tot het kwade leidt.

Wat je een deugd of een on-deugd noemt, is afhankelijk van je leeftijd en van de cultuur waarin je opgroeit.

Als je klein bent is voorzichtigheid een deugd. Als je 15 bent wordt het een on-deugd als je door al te voorzichtig te zijn niet aan iets nieuws kunt te beginnen.

Als je in een gelovig islamitisch of christelijk gezin opgroeit, is geloven een deugd. In een atheïstische omgeving vinden ze geloven misschien een ondeugd.

Taak 3, klassikaal

Kijk nog eens naar jouw foto uit je kindertijd.

Waarin verschil jij van het kind op de foto?

Wat is er veranderd, en hoe komt dat? Welke rol speelt jouw (woon-/school-) omgeving daarbij?

Toelichting

Elk mens heeft daarnaast een eigen 'ik', met de eigenschap om zelf keuzes te maken.

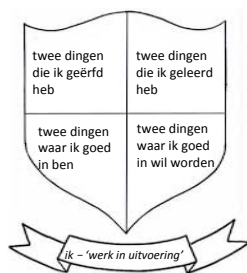
Oftewel: een eigen vrije wil. Er kan spanning bestaan tussen het oorspronkelijk goede van de mens, en de vrije keuze die 'ik' maakt – een keuze die in contrast kan zijn met de verwachtingen van de opvoeding; keuzes waarvoor 'ik' zelf verantwoordelijk is. In het woord *khalifa* komen de vrijheid van handelen en de verantwoordelijkheid tegenover God bij elkaar (ibid., p. 26). Het spreekwoord 'de deugd ligt in het midden' verwijst naar het principe van wikken en wegen om het goede te doen (een deugdzaam mens te zijn) in een bepaalde situatie. Dat kan je voor een **dilemma** plaatsen.

Met opmerkingen [It18]: Een dilemma is een probleem waarbij belangrijke waarden een rol spelen. Je moet dan kiezen welke waarde je een rol laat spelen. Welke waarde je ook kiest om het probleem op te lossen, er zijn altijd ook nadelen aan verbonden.

Taak 4, individueel, met klassikale nabespreking

Welk 'wapenschild' draag jij bij je:

De leerlingen vullen onderstaande tekst van hun 'wapenschild' in.

Met opmerkingen [It19]: In een wapenschild staat symbolisch weergegeven wat de kern is van een persoon of een groep. In het Nederlandse wapen is de leeuw het kenmerk van kracht. Daaronder staat de spreuk 'je maintiendrai' (Ik zal handhaven). Je zou dat kunnen vertalen met: Ik handhaaf met kracht de waarden van mijn land.

Toelichting

Je hebt ervaren dat je kunt veranderen. Je blijft niet *hetzelfde* als vroeger. Je bent nog wel steeds *dezelfde*. Je groeit in lengte, je weet meer van computerspelletjes, je snapt waarom (te veel!) snoepen niet gezond, en je kunt je beter beheersen als je woedend bent.

In dat laatste klinkt misschien 'de stem' van je ouder(s) zachtjes mee. Sommige 'stemmen' zijn veranderd sinds je kindertijd – ze klinken minder luid of zijn van plaats gewisseld. Of ze klinken luider, bijvoorbeeld 'de stem' van 'islamofobie' – een stem die je in de war kan brengen. Of 'de stem' van 'de innerlijke jihad' – die is meer voor je gaan betekenen.

Sommige stemmen veranderen in je puberteit. Steeds opnieuw ontstaat er een flexibele balans van 'stemmen', al naar gelang de context waarin je je bevindt. Veranderen is een vorm van loslaten – loslaten zoals het was en aanvaarden dat het anders kan.

Denk niet: "Veranderen: dat is onmogelijk, er is geen alternatief".

Denk niet: **TINA** – *There Is No Alternative*.

Denk niet: "Ik zit niet 'nou eenmaal zo in elkaar'".

In gesprek leer je steeds opnieuw van 'anderen', en de 'stemmen' van die anderen zoeken een plaats(je) in jouw 'ik'. Het werkwoord is niet voor niks: ver-*ander*-en!

Taak 5, individueel, daarna in tweetallen

Aan het einde van de eerste les heb je opgeschreven wat je wilde veranderen.

In de vierde les heb je jouw rollen genoteerd in een cirkel.

Pak het wapenschild van jouw 'ik - werk-in-uitvoering' er nog eens bij.

ZELVI, versie februari 2025.

Wat valt je op? Wat is er veranderd? Bespreek dat met je buurvrouw/-man.

Afronding

In deze serie van 7 lessen heb jij steeds centraal gestaan.

Jij als moslim in een diverse samenleving.

Jij en jouw Jihad.

Jij en jouw reactie op islamofobie.

Jij en jouw verantwoordelijkheid voor de schepping

En niet te vergeten: jij en/in het spel!

Deze lessen dragen bij aan de verdere ontwikkeling van jouw identiteit.

Een ontwikkeling die ook na deze module van 7 lessen doorgaat!

Werk-in-uitvoering!

Vrede zij met jou!

Bijlage I Vragenlijst affectieve positionering: ‘&I&You’

Als ik stil sta bij dan voel ik ...

1. ... ik als moslim(a) in de huidige Nederlandse samenleving ...
2. ... de vijf zuilen van Islam ...
3. ... jihad: mijn spirituele reis
4. ... mijn verantwoordelijkheid voor de schepping ...
5. ... een Iftar-maaltijd met mensen met een andere godsdienst ...
6. ... aanslagen door moslims gepleegd (*zoals Londen, Madrid, Parijs, Brussel*)...
7. ... gehoorzaam-zijn aan Allah...
8. ... de vrijheid van godsdienst in Nederland ...
9. ... Ramadan: ik vast, ik neem toch een slok water...
10. ... mijn geloof...
11. ... de plicht om 5 x per dag te bidden ...
12. ... antwoorden van de imam op mijn vragen...
13. ... een moslim vriend(in) die niet 5 x per dag bidt ...
14. ... de preek van het vrijdag-gebed ...
15. ... ik reciteer uit de Koran ...
16. ... ik als moslim(a) in de Nederlandse samenleving in de toekomst...
17. ... elkaar feliciteren aan het einde van Ramadan ...
18. ... nieuwe interpretaties van de Koran ...
19. Hoe ik me *in het algemeen* voel in Nederland...
20. Hoe ik me *zou willen voelen* in Nederland...

Elk van deze uitspraken verbind je met elk van de onderstaande gevoelens, dmv scoring tussen 0 (betreffende gevoel niet aanwezig) en 5 (betreffende gevoel heel sterk) of nvt (betreffende gevoel niet van toepassing bij het betreffende waardegebied):

1.	blij	
2.	machteloos	
3.	eigenwaarde	
4.	angstig/bang	
5.	gelukkig	
6.	sterk (in m'n schoenen)	
7.	dat ik mij schaam	
8.	enthousiast	
9.	dat ik erbij hoor	
10.	dat er een band is	
11.	dat ik mezelf niet ben	
12.	vriendschap	
13.	schuldig	
14.	zeker van mezelf	
15.	eenzaam	
16.	vol vertrouwen	
17.	minderwaardig	
18.	samen-één	
19.	veilig	
20.	boos	
21.	trots	
22.	vol energie	
23.	rustig (van binnen)	
24.	vrij	

Bijlage II Toelichting bij teksten uit Koran en Hadith

In de module moeten de vragen die de moslim leerlingen bezighouden vanwege de uitleg van radicale groepen die aan de hand van de Koran en profetische verhalen het geweld en andere radicale ideeën legitimeren of de beschuldigingen van rechtse politici die het geweld van moslim groepen weer aan de hand van de Koran enz uitleggen beantwoord worden. Belangrijk hierbij is dat dit vanuit de Koran en het voorbeeld van de Profeet zelf moet gebeuren. Zo kunnen de jongeren wanneer zij daarmee geconfronteerd worden daarop adequaat reageren. Dat is zowel voor henzelf maar ook voor de ander belangrijk. Hieronder een poging daartoe:

Islam: Letterlijk, betekent het woord '**islam**' '**onderwerping**' of '**overgave**' en betekent het woord 'moslim,' '**degene die zich heeft onderworpen (of overgegeven)**.' Het woord '**islam**' is afgeleid van de stam '**seleme**' wat in het Arabisch '**vrede**' betekent. In religieus opzicht, wordt een moslim dus gedefinieerd als iemand die zich in het diepste vertrouwen heeft onderworpen (of overgegeven) aan Allah en als gevolg daarvan **vrede met zichzelf en met zijn of haar sociale en natuurlijke omgeving** heeft (bereikt)!

Diversiteit:

Het uitgangspunt van de Koran is niet dat iedereen moslim zal worden.

- "Wie wil mag **geloven**, wie wil mag **verloochen**en." (18; 29)
- "Er is **geen dwang** in de godsdienst." (2: 256)
- "Als je Heer (Rab) dat wou, zou iedereen op aarde geloven. In dat geval, zal jij de mensen dan **dwingen** om gelovigen te worden?" (11: 99)
- "Als Allah dat wou, zou Hij alle mensen tot **één gemeenschap** maken die één godsdienst aanhangt." (42: 8), (16: 93)
- Voor ieder van jullie hebben wij een wet en een weg bepaald. Als Allah dat wou, zou hij jullie allen tot een gemeenschap maken. Maar hij heeft jullie tot verschillende gemeenschappen gemaakt, omdat Hij jullie wilde **beproeven** binnen de kaders van verschillende wetten die Hij jullie heeft gegeven. Blijf dus niet staan; **wedijver met elkaar in goede daden**." (5: 48)

Inspanning is nodig om een 'samen-leving' te creëren. Ruimte voor de verschillen/geschillen is nodig om te kunnen 'samen-leven'.

- "(Gelovigen), argumenteer alleen op **de beste manier** met de Mensen van het Boek, **behalve** met diegenen van hen die **onrechtvaardig** handelen. Zeg: 'Wij geloven in wat aan ons geopenbaard is en in wat aan jullie geopenbaard is, onze God en jullie God is een (en dezelfde), wij hebben ons volledig aan Hem overgegeven'." (Al-Ankaboot, 46).
- "Zeg: 'O Mensen van het Boek, **laten we samenkomen op een woord dat gemeenschappelijk is** tussen jullie en ons:

laten we geen ander dan Allah aanbidden en Hem geen gelijken toekennen; laat geen van ons Allah verzaken en elkaar tot goden nemen'." (Al-i Imran, 64).

- "En Hij verbiedt jullie niet om **vriendelijk en rechtvaardig met iedereen** om te gaan **die jullie of jullie geloof niet heeft bevochten of jullie uit jullie huizen heeft verdreven**; God houdt van de **rechtvaardigen**." (Moemtahana, 8)

Deze verzen uit de Koran moedigen moslims aan om:

- te accepteren dat sommige individuen en groepen niet jouw geloof zullen aanhangen, hoe graag je ook zou willen dat zij dat wel deden.
- te leven met de verschillen in compassie en acceptatie die daaruit voortkomen.
- elkaars levensbeschouwing en geloof te onderzoeken met respect en met het doel om elkaar te proberen te begrijpen.
- geduldig te wachten totdat God in het Hiernamaals uitlegt waarin mensen verschilden en waarom.

Wat betekenen de volgende verzen uit de Koran voor moslims?

- "O jullie die geloven! Neem de joden en christenen niet tot vrienden: zij zijn alleen elkaars vrienden. Wie van jullie hen tot vrienden neemt, behoort zelf ook tot hen. Allah leidt zulke onrechtplegers niet tot het rechte pad." (Maida, 51)
- "Joden noch christenen zullen nimmer tevreden over jou zijn, zolang jij hun godsdienst niet aanhangt. Zeg: "Allah's begeleiding is de enige ware begeleiding." Als jij, ondanks alle kennis die tot jou is gekomen, hun wensen en grillen volgt, zal je geen enkele beschermer en helper vinden tegen Allah." (Bakara 120)
- "O jullie die geloven! Neem geen anderen tot vertrouwelingen dan moslims. Want zij zullen niets achterwege laten om kwaad en wanorde te zaaien. Zij willen altijd dat jullie in problemen raken. Hun vijandigheid is al uit hun mond gelopen en tevoorschijn gekomen. De vijandigheid die zij in hun harten koesteren, is nog veel erger. Wij hebben jullie Onze verzen duidelijk uitgelegd, als jullie ze zullen begrijpen." (Al-i Imran, 118)

Ter bespreking:

- Spreekt de Koran zich tegen?
- Heffen sommige verzen anderen op?
- Verzen zijn niet opgeheven maar context gebonden?
- Verzen toepassen wanneer de context waarin zij zijn geopenbaard zich weer voordoet? Of zien dat onze context anders is, en dus uitnodigt tot een andere interpretatie?

Nuancering in de Koran; vreedzaam samenleven:

"Niet alle Mensen van het Boek zijn hetzelfde. Onder hen is er een dergelijk **rechtschapen gemeenschap**, dat zij zich 's nachts de verzen van Allah **reciterend ter aarde werpen**. Zij **bevestigen** Allah en het hiernamaals, verbreiden **het goede, voorkomen het kwaad** en snellen zich naar **goede daden** alsof ze **wedijveren**. Zij behoren tot **de vredelievenden**. Van alle **liefdadigheden** en **goede daden** die zij hebben, verricht, zal niet onbeloond blijven. Allah kent heel goed **de godvruchtige mensen** die zich afhouden van zonden." (Al-i Imran, 113-115)

Ter bespreking:

- Welke joden en christenen worden in deze verzen bedoeld?
- Wat is de reden van openbaring van deze verzen?
- Geen twijfel dat sommige verzen:
 - in een sfeer van oorlog zijn geopenbaard;
 - In tijden dat de anderen vijanden waren;
 - In tijden dat de vijanden zich inzetten om moslims feitelijk uit te roeien.
 - **BESLISSEND DUS: is sprake van OORLOG of VREDE?**

Verzen die oorlog verklaren:

1. "Dood hen waar jullie hen tegenkomen." (Bakara, 191)
2. "...vang en dood hen waar jullie hen tegenkomen. Neem geen van hen als een bondgenoot of supporter." (Nisa, 89)
3. "Wanneer de verboden maanden voorbij zijn, waar je ook afgodendienaren tegenkomt, dood hen, vang hen, beleger hen, wacht hen op bij elke uitkijkpost." (Tawba, 5)

Context van oorlogverzen

1. "Dood hen waar jullie hen tegenkomen." (Bakara, 191)

Context (De Koran over de context van deze vers):

"En bestrijdt op Gods weg hen die jullie bestrijden, maar begaat geen overtredingen; God bemint de overtreders niet." (Bakara, 190)

"Dood hen waar jullie hen tegenkomen." (Bakara, 191).

"Maar als zij ophouden, dan is God vergevend en barmhartig." (Bakara, 192)

2. "...vang en dood hen waar jullie hen tegenkomen. Neem geen van hen als een bondgenoot of supporter." (Nisa, 89)

Context: Behalve hen die zich aansluiten bij mensen met wie jullie een verdrag hebben of die met beklemd gemoed tot jullie komen omdat zij tegen jullie zouden moeten strijden of tegen hun eigen mensen strijden. Als God gewild had, dan had Hij hun macht over jullie gegeven en dan hadden zij zeker tegen jullie gestreden. **Als zij zich van jullie**

afzijdig houden, niet tegen jullie strijden en jullie vrede aanbieden dan verschaft God jullie geen weg om tegen hen op te treden. (Nisa, 90)

3. "Wanneer de verboden maanden voorbij zijn, waar je ook afgodendienaren tegenkomt, dood hen, vang hen, beleger hen, wacht hen op bij elke uitkijkpost." (Tawba, 5)

Context:

"Behalve hun onder de veelgodendienaars met wie jullie een verbond gesloten hebben en die daarna jullie in niets tekort gedaan hebben en die niemand tegen jullie hebben geholpen. Voert dan het verbond met hen volledig uit tot aan de met hen vastgestelde tijd. God bemint de godvrezenden." (Tawba, 4)

"Wanneer de verboden maanden voorbij zijn, waar je ook afgodendienaren tegenkomt, dood hen, vang hen, beleger hen, wacht hen op bij elke uitkijkpost." (Tawba, 5)

"En als een van de veelgodendienaars bij jou bescherming zoekt, geef hem dan bescherming totdat hij het woord van God hoort en laat hem daarna een plaats bereiken waar hij veilig is." (Tawba, 6)

- Visie islamitische juristen:
 1. Oorlog moet worden verklaard door een staat. Bij verzoek hierom wordt (verplicht) vrede gesloten. (zie Anfal, 61)
 2. De vijand moet het kenmerk van een strijder hebben (militair).
 3. De vijand moet feitelijk kwaad doen of schade aanrichten. Dus: wel oorlog geen schade → doden is niet toegestaan. Deze kunnen wel gevangen genomen worden.
 4. Verboden om dode lichamen op het slagveld te verminken enz.

De bewering dat de oorlogsverzen de vredesverzen opheffen:

- Nee, want: de Profeet (vzmh) voerde aan een front oorlog met polytheïsten en tegelijkertijd had hij een vredesverdrag met (andere) polytheïsten en/of Mensen van het Boek. Dit kan alleen maar als de vredesverzen niet zijn opgeheven.

Terug naar vreedzaam samenleven:

- Is vrede mogelijk dan moeten de moslims hiertoe neigen:
 - "Maar als zij naar vrede neigen, moet jij (O Profeet) dat ook doen, en je vertrouwen in God stellen: Hij is de Al-Horende, de Alwetende." (Anfal, 61)
 - "(Gelovigen), sta jullie ede in Gods naam niet toe om jullie te weerhouden om goed te doen, om bewust te zijn van God met alles wat jullie doen en om vrede tussen mensen te maken. God hoort en weet alles." (Bakara, 224)
 - De verzen onderstrepen de verplichting om zich voor vrede in te zetten.

Wat zegt en doet de Profeet?

- De Profeet was voortdurend in dialoog met:
 - Polytheïsten
 - Mensen van het Boek
 - Atheïsten(?)
- Immers:
 - overeenkomsten werden gesloten;
 - vriendschappelijke relaties werden opgebouwd;
 - handelsrelaties werden aangegaan.

Relatie met Mensen van het Boek:

- In de vroeg-islamitische periode emigreerden moslims naar Abessinie.
 - Hadith: “Het zou goed zijn als jullie naar Abessinie (Ethiopie) zouden emigreren. Want daar is een koning die zijn beschermelingen geen onrecht aandoet. Het is daar werkelijk een rechtvaardig land. Blijf daar totdat Allah jullie redt uit de situatie waar jullie nu in verkeren.” Deze koning, oftewel Negus was een christen.
- Relatie met Joden:
 - Bij het overlijden van de Profeet (vzmh) had een jood een schild van de profeet als borg voor een schuld die de Profeet (vzmh) had.
 - De Profeet (vzmh) beschermde actief de rechten en vrijheden van de joden: Hij (vzmh) bezocht de religieuze scholen van de joden.
 - Een christelijke delegatie kreeg de ruimte om in de moskee hun gebeden te verrichten (de hele dag)
- Er werd een schaap geslacht. Hij vroeg aan zijn metgezel: “Heb je daarvan iets aan onze joodse buurman gegeven? Heb je daarvan iets aan onze joodse buurman gegeven?” Verder zei de Profeet (vzmh): “Djibriel (Gabriel) bleef aanraden dat ik mijn burens goed behandel. Zo vaak dat ik dacht dat hij me zou bevelen ze te behandelen als ze mijn erfgenamen waren.”
- De Profeet (vzmh) aanvaardde ook uitnodigingen van joodse burens (bv het nuttigen van een avondmaal).
- Begrafenisstoet van een jood → de Profeet (vzmh) stond op. Zijn metgezellen wezen hem erop dat de overleden een jood was. Hij zei: “Hij is een mens.”

- De Profeet (vzmh) zei kort voor zijn overlijden: "Ik vertrouw jullie de Mensen van het Boek, de joden en christenen, toe." (dwz: respecteer hun rechten).

Een profetisch model van samenleven:

Verdrag van Medina

- De moslims waren een minderheid ($\pm 15\%$).
- Polytheïsten ($\pm 45\%$)
- Joden ($\pm 40\%$)
- Verdrag hield in (een maatschappelijk overeenkomst):
 - voor ieder zijn godsdienst, volk, cultuur.
 - Samen: politiek, economie, juridische zaken, militaire en sociale zaken.
 - Iedereen mag leven in vrede, vrijheid, veiligheid, gelijkheid en rechtvaardigheid.

Dus: godsdienstige verschillen waren geen obstakel om vredig samen te leven.

- Het verdrag regelt de relaties tussen de verschillende groepen in een gemengde maatschappij van moslims, polytheïsten, joden.
- Voor dit verdrag had Medina een chaotische samenstelling. Het verdrag gaf blijk van een pluralistische en participerende samenleving met wederzijdse verantwoordelijkheden van degenen die het verdrag had ondertekend.
- Het verdrag demonstreert de islamitische wens voor rechtvaardige en harmonieuze inter-levensbeschouwelijke en interculturele relaties.

Andere verdragen:

- Verdrag met de Nadjran christenen: "De functie van geen enkele priester noch het kloosterleven van een monnik zal worden veranderd, niemand zal worden verhinderd weg te gaan, hun gebedshuizen zullen niet worden gesloopt, hun gebouwen zullen niet worden toegevoegd aan de islamitische moskeeën en moslimgebouwen. Wie dit wel doet heeft het woord van Allah geschonden, is in opstand gekomen tegen Zijn Boodschapper en heeft zich afgekeerd van de genade die Allah heeft geschonken..." "...Niemand die het christelijke geloof heeft toegeëigend zal worden gedwongen om moslim te worden..." etc.
- Verdrag met de christen Ibn Haris bin Ka'b: "Alle christenen die leven in het Oosten en in het Westen, hun kerken, levens, eer en bezittingen staan onder bescherming van Allah, Zijn Boodschapper en alle gelovigen. Degenen die als christen leven, zullen niet worden gedwongen zich tot de islam te bekeren. Als iemand van de christenen slachtoffer wordt van moord en/of onrecht, dan zullen alle moslims hem moeten helpen."

- Ook zijn er verdragen gesloten met de volkeren van Jemen en Bahrein die Christenen de garantie van godsdienstvrijheid gaven.

Wat betekent dat met betrekking tot de verbanning van Joden?

- Sommige joden werden uit Medina verbannen en er werd oorlog gevoerd tegen de joodse stammen in Chaibar en de stam Banoe Koeraiza. Dit was omdat zij het Verdrag van Medina schonden door met de polytheïsten uit Mekka samen te zweren.
- De Banoe Nadir werd uit Medina verbannen omdat zij een moordaanslag organiseerden op de Profeet. Hiermee werd het Verdrag van Medina geschonden en de veiligheid van de hele maatschappij werd bedreigd.
- Met de joden die het Verdrag niet schonden werd de goede relatie voortgezet.

Vrede, vreedzaam samenleven is de norm:

De handelingen van de Profeet (vzmh) bevestigt dat vrede DE standaard van de islam is.

- Hoedaibijah.verdrag (om vrede te bewaren had de Profeet een zeer nadelig verdrag voor de moslims ondertekend met de Mekkanen!)
- Vrede is de standaard maar een oorlogssituatie wordt ook erkend maar dan als uitzondering. Deze is in sommige situaties (er is een agressor; diplomatie heeft gefaald; een staat heeft oorlog verklaard) onvermijdelijk maar zoals uitgelegd altijd totdat vrede is bereikt tijdelijk toegestaan. Een oorlog is dan tussen twee staten en niet tussen de individuen en groepen.

Bijlage III Toelichting bij het begrip dialoog

Het blijkt dat alleen kennis over de traditie van de ander, of weet hebben van het anders interpreteren van de ander, niet voldoende is om tot een vruchtbare dialoog te komen. Alleen weten welke symbolen, rituelen, verhalen en gebruiken voor de ander belangrijk zijn, maakt nog niet dat je daarover goed met elkaar in dialoog kunt treden. Daarvoor is ook kennis over en ervaring met verschillende lagen die in het gesprek aangeraakt worden, van belang.

Mijke Jetten onderscheidt in haar dissertatie (2016) drie verschillende dimensies van communicatie:

1. De semiotische dimensie, waarbij het om tekens, gebruiken en symbolen gaat. Bijvoorbeeld het teken, het gebruik van het vasten, en wat dat betekent voor een moslim, of een christen.
2. De institutionele dimensie, waarbij het aan de ene kant gaat om algemene en officiële uitspraken van een persoon (bijv. van de paus, of van een van de khaliefen), of van een instituut (de traditie, de bijbel, de koran). Of wordt een persoonlijke uitspraak gedaan, de mening van een persoon.
3. De taal-dimensie, die betrekking heeft op letterlijke of metafore betekenis van een woord, een verhaal.

Bijlage IV toelichting bij Islamofobie

In koran en hadith lezen we het volgende hierover vooroordelen, respect en tolerantie:

- “O mensen! De waarheid is dat Wij jullie uit een man een vrouw hebben geschapen. En Wij hebben jullie tot volkeren en stammen **verdeeld**, opdat jullie (elkaar) **leren kennen**. Ongetwijfeld zijn degenen die bij Allah het meest waardevolle en verheven zijn, degenen die Hem het meest vrezen. Ongetwijfeld is Allah de Wetende, de Welingelichte.” (49: 13)
- .Aan ieder van jullie hebben Wij een wet en een duidelijke weg voorgeschreven. Als Allah het gewild had, zou Hij jullie allen tot één volk hebben gemaakt, maar (Hij) wenst jullie te mogen testen met dat wat Hij jullie gegeven heeft; wedijver dus in goede daden. De terugkeer van jullie (allen) is tot Allah, dan zal Hij jullie inlichten over datgene waarin jullie van mening verschilden. (5: 48)
- O jullie die geloven, laat een volk niet een ander volk beledigen. Het kan zijn dat zij (die beledigd worden) beter zijn dan hen. En laat sommige vrouwen geen andere vrouwen beledigen. Het kan zijn dat zij beter zijn dan hen. En hoont elkaar niet en belastert elkaar niet met bijnamen. De slechtste naam is de verdorven (naam), na het geloof (ontvangen te hebben). En wie geen berouw toont, zij zijn de onrechtplegers. (49:11)
- Hadith: “O mensen! Waarlijk jullie Heer is Eén en jullie vader (Adam) is één. Een Arabier is niet beter dan een niet-Arabier en een niet-Arabier is niet beter dan een Arabier; een blanke is niet beter dan een donkere en een donkere is niet beter dan een blanke – behalve in termen van vroomheid en goede daden.”

Over discriminatie

In bovenstaande teksten is onderscheid gemaakt – tussen man en vrouw, tussen verschillende stammen, tussen Arabieren en niet-Arabieren. Discriminatie is een vorm van onderscheid maken, een onderscheid waaruit een verschil in behandeling volgt.

Onder discriminatie verstaan we dat iemand anders behandeld wordt op grond van een *vooordeel*. Dat *vooordeel* gaat over gedachten, gedrag, uiterlijke kenmerken of geloof van de groep waartoe die persoon behoort.

Vaak worden mensen negatief gediscrimineerd omdat ze behoren tot een groep met een bepaalde huidskleur, geslacht of religie. Mensen die gediscrimineerd worden, voelen zich oncomfortabel of zelfs onveilig.

Er kan ook positief gediscrimineerd worden. Een diversiteits-quotum is een voorbeeld van positieve discriminatie.

Er zijn meerdere vergelijkbare definities van discriminatie. Tijdens deze les is gebruik gemaakt van de volgende definitie:

"Discriminatie is het ongelijk behandelen en achterstellen van mensen op basis van kenmerken die niet ter zake doen, zoals huidskleur, sekse of religie".

Omdat discriminatie een breed begrip is, is het begrip onderverdeeld in subbegrippen. Grofweg maken we onderscheid tussen directe en indirecte discriminatie, bewuste en onbewuste discriminatie en incidentele en structurele discriminatie.

▫ **Directe en indirecte discriminatie**

Directe discriminatie betekent dat bepaalde groepen openlijk worden achtergesteld of benadeeld. De 'dader' geeft gewoon toe dat hij deze groepen opzettelijk ongelijk behandelt. Indirecte discriminatie is moeilijker aan te pakken. Dat komt omdat er dan niet openlijk wordt gediscrimineerd, maar via een omweg.

▫ **Bewuste en onbewuste discriminatie**

Bij bewuste of onbewuste discriminatie gaat het om de bedoeling van de persoon die discrimineert.

Bijlage V achtergrondinformatie bij het spel 'MirrorMind', en spelregels

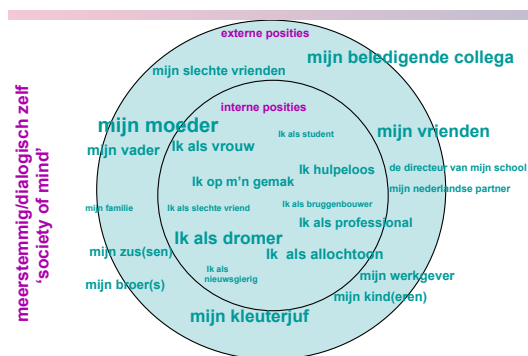
Islamitische basis

'MirrorMind' is gebaseerd op het eeuwenoude spel *shaṭranj al- 'ārifīn*, in het Westen bekend als 'Snakes and Ladders'. Het spel is ontwikkeld in de 13e eeuw in het Ottomaanse rijk (nu: Turkije). Het is gebaseerd op een soortgelijk spel dat in de zevende eeuw al gespeeld werd in India. De Sufi leermeester Ibn Al-'Arabi had het spel door-ontwikkeld ter ondersteuning van onderwijs- en leerprocessen in het godsdienstonderwijs. Het spel toont gelijkenis met een oud Indiaas spel 'Snakes and Ladders', dat z'n weg vond naar Engeland.

Het spel representeert de reis door het leven, met uitdagingen door ondeugden en inspiraties door deugden. In het oorspronkelijke spel worden ondeugden gerepresenteerd in: ongehoorzaamheid, jaloezie, platvloersheid, diefstal, liegen en dronkenschap. Deugden worden in het oorspronkelijke spel benoemd als: geloof, betrouwbaarheid, generositeit, kennis en onthouding (van lusten). In de loop der eeuwen zijn oorspronkelijke ondeugden en deugden aangepast aan de culturele context waarin het spel gespeeld werd.

Wetenschappelijke basis

De wetenschappelijke basis voor de manier waarop het spel is door-ontwikkeld voor de module 'ZELVI' is de narratieve psychologie van het meerstemmig en dialogisch zelf (Dialogical Self Theory, DST). Het zelf wordt in die theorie voorgesteld met twee cirkels – een binnen cirkel en een buiten cirkel. Tussen de cirkels geeft een stippellijn aan dat er geen scherpe grens tussen beide bestaat, en ook dat er geen scherpe grens is tussen de buitenwereld en mijn binnenwereld. De buitenwereld komt bij mij binnen, bijvoorbeeld als 'mijn werkgever', in de buitenste cirkel, op een externe positie. De buitenste cirkel bestaat uit alles wat bij mijn wereld hoort, zogenoemde externe *ik*-posities (mijn broer, mijn huis, mijn collega, de kriebels in mijn buik). De binnenste cirkel bestaat uit persoonlijke eigenschappen, verschillende zogenoemde interne *ik*-posities (ik als verlegen, ik als moeder, ik als boos). Zowel de interne *ik*-posities als de externe *ik*-posities kunnen dominant zijn of stilzwijgend aanwezig zijn, of alles daar tussen in. In de figuur hieronder zie je bijvoorbeeld dat van 'mijn beledigende collega' is aangegeven, dmv van de grootte van de letters, dat die nogal dominant aanwezig is. Dat kun je ook zeggen van 'ik als dromer'. Daarentegen lijkt 'ik als bruggenbouwer' en 'mijn familie' een minder belangrijke plaats in te nemen.

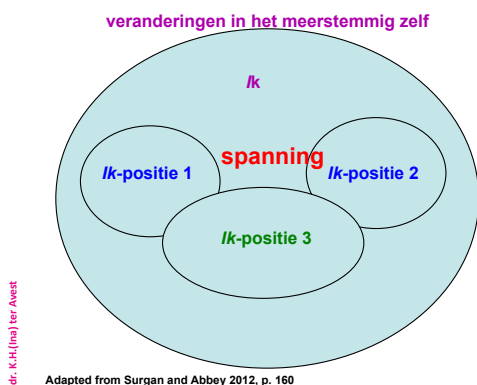

Een werkvorm die op de DST gebaseerd is, de Zelf Konfrontatie Methode/Zelf Kennis Methode, benadrukt het belang van de confrontatie met verschillen. Verschillen dagen uit tot reflectie en herpositionering.

Beide aspecten, de dialogische meerstemmigheid en de confrontatie, vinden we terug in het spel, de bijbehorende lessen en hun werkvormen, en in de 'vragenlijst' die op vrijwillige basis voorafgaand aan en aansluitend op de lessen wordt ingevuld door leerlingen.

Doel van het spel 'MirrorMind'

Het doel van het spel was oorspronkelijk de Sufi leer te onderwijzen en de daaraan verbonden praktijken in het leven van alledag. Het doel van het spel nú is in de eerste plaats bewustwording van de eigen religiositeit en de eigen positie in de diversiteit aan interpretaties van theologische begrippen. De gesprekken met medespelers maken de diversiteit onder moslims zichtbaar, en leiden tot begrip voor andersmans positie. De confrontatie met anders-denken en anders-leven stimuleert de ontwikkeling van de eigen religieuze identiteit. Ook worden spelers zich al spelend bewust van de contextuele bepaaldheid van het al dan niet naar voren treden van bepaalde ik-posities (met hun bijbehorende 'stem'). Het spel leidt tot verrijking en articulatie, en eventueel her-positionering, van *ik*-posities in de *society of mind* van de spelers. Het gaat daarbij in het bijzonder om religieuze en ethisch gekleurde *ik*-posities.

Het spel kan gespeeld worden met 4, maximaal 5 personen per spelbord. De spelers zitten rondom een tafel, met daarop het spelbord, een dobbelsteen/dobbeltoiletje en evenzoveel pionnen als er spelers zijn.

Dit spel wordt bij voorkeur gespeeld onder (bege)leiding van een spelleider. De spelleider is op de hoogte van verschillende betekenis-tradities in de Islam met betrekking tot de begrippen op het spelbord, en is tevens deskundig op het gebied van de Dialogical Self Theory. Het eerste is van belang om dwaalwegen te vermijden; dat

laatste is van belang om tijdens het gesprek de verbinding te kunnen leggen – samen met de spelers – naar hun *ik*-posities ten aanzien van het begrip dat aan de orde is.

Spelregels

‘*MirrorMind*’ verbeeldt de reis door het leven. Gedurende die reis worden de spelers geconfronteerd met deugden en ondeugden. Door het spel te spelen, houden spelers zichzelf en elkaar een spiegel voor (‘*Mirror*’) wat betreft de rol van belangrijke Islamitische begrippen in hun denken (‘*Mind*’) en in het dagelijks leven. Door het spel te spelen en voorbij deugden en ondeugden te komen, heeft de speler praktische levenswijsheid ontwikkeld; een proces dat nooit eindigt.

Het doel van het spel is in dialoog tot een breder verstaan komen van kern-begrippen uit de Islamitische traditie. In dialoog met zichzelf en met anderen leggen de spelers een verbinding tussen deze begrippen uit de religieuze traditie en de betekenis daarvan in het leven van alledag als moslim in de Nederlandse samenleving.

Het spel wordt gespeeld met 4 personen, onder begeleiding van een spelleider. Van de spelleider wordt verwacht dat z/hij bekend is met de Islamitische traditie en geschoold is in het begeleiden van dialoog.

Het spel bestaat uit:

een speelbord

pionnen in de vorm van schoenen

‘dobbelstenen’ in de vorm van een toltetje, en een zandloper.

kanskaarten, waaronder tegengifkaarten

dialoogkaarten

De jongste speler mag beginnen. Als je aan de beurt bent, bepaalt het toltetje hoeveel plaatsen je vooruit mag bewegen.

Op xx vakjes op het speelbord staan begrippen die in de Islamitische traditie een belangrijke plaats innemen. Op xx vakjes staat ‘kans’. Er zijn xx vakjes leeg.

De speler die met de pion op een hokje komt met een begrip, vertelt wat z/hij over dat begrip weet of wat het voor haar/hem betekent. Daarna kunnen de anderen zeggen hoe zij dat begrip opvatten. De zandloper bepaalt hoe lang een gesprek over één begrip duurt. Om de dialoog te stimuleren mag een speler ook een dialoog-kaart pakken.

Komt een speler op een ‘kans’-vakje, dan pakt z/hij een kans-kaart en doet wat op die kaart staat.

Komt een speler op een ‘tegen-gif’ kaart, dan kan z/hij die meteen gebruiken, of bewaren voor een later moment.

Op het bord zijn 5 ‘slangen’ en 5 ‘ladders’ getekend: zij verbinden begrippen met elkaar.

Een begrip bij de kop van de slang geeft een ondeugd aan, waardoor het goede leven in gevaar kan komen. De speler die op de kop van een slang komt, moet – nadat z/hij verteld heeft over dit begrip – terug naar de staart van de slang. De speler brengt de twee begrippen, die bij de kop en bij de staart van de slang staan, met elkaar in verband. Als een speler een ‘tegen-gif’ kaart heeft, kan h/zij beslissen terug te gaan naar de staart van de slang, of het ‘tegen-gif’ te bewaren voor een andere moment.

Een begrip bij de ladder verwijst naar een deugd. De speler die op de onderste sport van de ladder komt, mag doorgaan naar de bovenste sport van de ladder, nadat z/hij verteld heeft

over het begrip waarop de pion staat én over de verbinding tussen de begrippen van de onderste en de bovenste sport van de ladder. Die speler die op de bovenste sport van de ladder komt, vertelt wat z/hij over dat begrip weet of wat het voor haar/hem betekent. Daarna kunnen de anderen zeggen hoe zij dat begrip opvatten. De zandloper bepaalt hoe lang een gesprek over één begrip duurt. Om de dialoog te stimuleren mag een speler ook een dialoogkaart pakken.

Aanwijzingen voor de begeleider van het spel:

Bij elke positie is steeds vraag: wat betekent het betreffende begrip voor de deelnemer die op dat begrip is aangekomen? Aan welke/wat voor situatie (zo mogelijk uit je eigen leven) denk je bij dit begrip? Wat roept jouw omschrijving en jouw ervaringen rondom dit begrip op bij de anderen?

Eventueel geeft de begeleider, als aanvulling of verbetering van wat gezegd is door de spelers, toelichting vanuit de Islam bij het betreffende begrip. Het is dus van groot belang dat de begeleider geschoold is in Islam, de traditie, de gewoontes en de hedendaagse praktijken in Nederland.

Tot slot is steeds de vraag aan de spelers: Welke positie heeft 'ik als ...' in jouw meerstemmig zelf? Geef dat aan op het 'werkblad' waarop de twee cirkels zijn getekend.

Hieronder volgen enkele voorbeelden van vragen die de dialoog in de groep kunnen stimuleren.

1. Waaraan denk je bij 'nietig'? Wanneer voel jij je nietig? Ten opzichte van wie of wat voel jij je nietig? Wat doe je in zo'n situatie?

Reageer op wat er naar voren is gebracht.

Waar en hoe positioneer jij 'ik als nietig' in jouw meerstemmig zelf?

2. Leg uit wat het begrip 'spijt' voor jou betekent. In welke situatie ervaar je spijt?

Waarvan heb je spijt en waarvan? Als je vanaf een afstandje naar die situatie kijkt, wat denk je dan?

Reageer op wat er naar voren is gebracht.

Waar en hoe positioneer jij 'ik als spijt hebbend' in jouw meerstemmig zelf?

4. Waartegen of waarvoor strijd jij? Wie ervaar jij als tegenstander(s), en wie als medestander(s)? Wat is jouw positie in de strijd?

Reageer op wat er naar voren is gebracht.

Waar en hoe positioneer jij 'ik als strijder' in jouw meerstemmig zelf?

5. Wie staat er vijandig tegenover jou? Wat heeft een ander concreet gedaan of gezegd wat jij als vijandig ervaart? Wat heeft dat voor gevolgen voor jouw gedrag op dit moment?

Is er ook een 'vijand in/voor jezelf'? Wat is er in jezelf dat je belemmert 'het goede' te doen?

Reageer op wat er naar voren is gebracht.

Waar en hoe positioneer jij 'ik en mijn vijand' in jouw meerstemmig zelf?

6. Wat betekent voor jou: tot inkeer komen? Wat was er voor die tijd, wat is er nu kenmerkend voor jou? Wat voor gevolgen heeft jouw inkeer voor jouw toekomstig doen en laten?

Reageer op wat er naar voren is gebracht.

Waar en hoe positioneer jij 'ik als tot inkeer gekomen' in jouw meerstemmig zelf?

7. Van wie/wat voel jij je afgesneden? Hoe voelt het om eenzaam te zijn? Waar wil je graag bij horen, en wat weerhoudt jou om je daarbij te voegen. Wat zou je kunnen doen om de kloof te overbruggen? Welke hulp heb je daarbij nodig, en aan wie kun je hulp vragen?

Reageer op wat er naar voren is gebracht.

Waar en hoe positioneer jij 'ik eenzaam' in jouw meerstemmig zelf?

Waar en hoe positioneer jij 'ik als hulp behoevend' in jouw meerstemmig zelf?

8. Wat accepteer jij van een ander? Hoe tolerant ben je en waar ligt de grens? Welke verschillen merk je bij jezelf in het tolereren van 'andersheid'? Op welke manier speelt een rol of je de ander/het andere (een beetje) kent?

Reageer op wat er naar voren is gebracht.

Waar en hoe positioneer jij 'ik als (in)tolerant' in jouw meerstemmig zelf?

9. Wie van jouw (vroegere) vrienden zou je 'slechte vrienden' noemen? Wat maakt hen 'slecht' – voor zichzelf, voor jou? Op welke manier hebben zij invloed op jou? Wanneer ben jij zelf een 'slechte vriend' geweest? Op wie of wat heb jij een slechte invloed? Wat herken je van hun 'slechte' gedrag/denken in jezelf?

Reageer op wat er naar voren is gebracht.

Ga terug naar 2.

Waar en hoe positioneer jij 'ik als slechte vriend' in jouw meerstemmig zelf?

10. Wanneer spreek jij van een 'helse' situatie? Hoe zou jij 'hel' omschrijven? Waarop baseer jij je gedachten van 'hel'? Op welke manier speelt de 'hel' een rol in jouw leven, of in jouw denken over een leven na dit leven?

Reageer op wat er naar voren is gebracht.

Waar en hoe positioneer jij 'ik in de hel' in jouw meerstemmig zelf?

11. Over wie heb jij wel eens geroddeld? Wat maakte dat je ging roddelen? Als je het geen 'roddelen' zou noemen, hoe zou je het dan noemen? Is het op die andere manier toelaatbaar?

Wie heeft er wel eens over jou geroddeld?

Reageer op wat er naar voren is gebracht.

Waar en hoe positioneer jij 'ik als roddelaar' in jouw meerstemmig zelf?

Waar en hoe positioneer jij 'mijn roddelaar' in jouw meerstemmig zelf?

12. Waar heb jij moeite mee? Hoe komt dat? Wie kan jou helpen die moeite te overwinnen? Als je er geen moeite meer mee hebt, hoe ziet die situatie er dan uit?

Reageer op wat er naar voren is gebracht.

Waar en hoe positioneer jij 'ik als hulpeloos' in jouw meerstemmig zelf?

Waar en hoe positioneer jij 'mijn helper' in jouw meerstemmig zelf?

13. Tegenover wie heb jij wraakgevoelens? Hoe voelt dat om die wraakgevoelens te hebben? Koester je die gevoelens, en kun je de gedachte aan wraak (nog) niet kwijt raken, dan spreken we van een helse situatie.

Reageer op wat er naar voren is gebracht.

Ga terug naar 13.

Waar en hoe positioneer jij 'ik en mijn wraakgevoelens' in jouw meerstemmig zelf?

14. Neem de tijd om je verhaal te vertellen aan de anderen; ontdek al vertellend de rode draad in je leven. Geef woorden aan die rode draad, en laat het een leidend motief zijn in de rest van je leven!

Reageer op wat er naar voren is gebracht.

Waar en hoe positioneer jij 'mijn rode draad' in jouw meerstemmig zelf?

15. Wie zie je als een rivaal? Op welk gebied ervaar je hem/haar als een rivaal? Waaruit blijkt de rivaliteit? Wat is kenmerkend voor jou manier van reageren op die rivaliteit?

Reageer op wat er naar voren is gebracht.

Ga terug naar 5.

Waar en hoe positioneer jij 'mijn rivaal' in jouw meerstemmig zelf?